

Vitalija MACIEJAUSKIENĖ
Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

MOTERŲ ĮVARDIJIMAS XIX a. ISTORIJOS ŠALTINIUOSE

Tiriant lietuvių pavardžių susidarymą buvo aptarta ir vyrų bei moterų dvinario įvardijimo raida (Maciejauskienė 1991: 20–49, 249–300). Moterų įvardijimų iliustruojanti istorinė antroponimija buvo surinkta iš XVI–XVIII a. šaltinių. Jos duomenys leido padaryti išvadą, kad XVIII a. dvinaris moterų įvardijimas dar nebuvo galutinai nusistovėjęs. Tai liudijo moterų užrašymai šio laikotarpio administraciniuose juridiniuose dokumentuose ir bažnytinuose šaltiniuose (Maciejauskienė 1991: 295).

Pradėjus skaityti XIX a. šaltinius iš karto atkreipé dėmesį tai, kad šiame šimtmetyje tarp vyrų ir moterų įvardijimų dar buvo pastebimų skirtumų. Kaip tik todėl apie vyrų bei moterų užrašymus atrodė tikslinga kalbėti atskirai. Vyrų įvardijimai XIX a. (tiksliau – pirmosios jo pusės) šaltiniuose jau yra aptarti (Maciejauskienė 1993). Šio straipsnio tikslas – aprašyti moterų įvardijimą XIX a. šaltiniuose atkrepiant dėmesį į dėsningumus ir specifinius, vienų ar kitų priežascių nulemtus, dalykus. Šis tyrimas vadintinas tam tikru moterų įvardijimo XIX a. aprašymo fragmentu, atsiradusiu peržiūrėjus palyginti nedidelį šio laikotarpio istorijos šaltinių skaičių¹. Straipsnio išvados yra pagrįstos tik iš jų surinktos istorinės antroponimijos analize. Taigi šio tyrimo autorės ar kitų tyrėjų sukaupti nauji duomenys, be abejo, galės jas papildyti ar pakoreguoti.

Peržiūrėtų šaltinių antroponimija liudija, kad moterų užrašymas vardu ir pararde dar nėra tapęs norma². Tai tik vienas dažniausiu šaltiniuose vartotų įvardijimų. Pastarujų įvairovę šiuo metu palyginti dažnai lemia šaltinių, kuriuose moterys minimos, specifika, galbūt net juos rašės asmuo. Todėl kalbant apie moterų įvardijimą XIX a. atrodė tikslinga atskirai aptarti jį nevienodo pobūdžio bei paskirties šaltiniuose. Sąlygiškai juos galima būtų suskirstyti taip:

- 1) administraciniai juridiniai dokumentai (dažniausiai dvarų, palivarkų bei kitokių valdų inventoriai, mokesčių knygos, leidimai tuoktis ir pan.);
- 2) bažnytiniai šaltiniai (vienos ar kitos parapijos krikšto, santuokos, mirties registracijos aktų knygos, parapijiečių sąrašai).

Šaltiniai, iš kurių rinkti straipsnyje aptariami duomenys, rašyti lotynų, lenkų ir rusų kalbomis. Jie datuojami taip pat nevienodai: daugiausia rašytų XIX a.

¹ Abécélinis peržiūrėtų šaltinių sąrašas yra pateikiamas straipsnio pabaigoje.

² Plg. šio laikotarpio vyrų įvardijimo situaciją – žr. Maciejauskienė 1993: 101.

pirmojoje pusėje, dalis – apie šimtmečio vidurį, vienas kitas – antrojoje amžiaus pusėje.

1. Administraciniuose juridiniuose dokumentuose moterys nėra minimos dažnai. Visuose peržiūrėtuose šio tipo šaltiniuose greta keliolikos tūkstančių vyrų įvardijimų tepasitaikė apie 500 moterų užrašymų (čia ir kitur skaičiuoti dokumentų, iš kurių išrašyti visi asmenvardžiai, duomenys). Tarp jų pastebimi vyraujančių įvardijimų yra *vardu ir pavarde*.

Moterų vardai paprastai rašomi prieš pavardes. Jie be jokių išimčių yra krikščioniški.

Apie 500 administraciniuose juridiniuose dokumentuose paminėtų moterų užrašytos 47 skirtingais vardais. Iprasta vartoti ilgąsias krikščioniškų vardų lytis, pvz.: *Agnieszka, Agata, Anastazja, Benedykta, Domicela, Faustyna, Felicyana, Józefa, Ławryna, Marcianna, Franciszka, Rozalia, Ulijana* ir pan. Kitokios pasitaiko labai retai. Tai *Krysia* (trumpinys iš krikščioniško vardo *Kristina*), *Kostusia* (mažybinės priesagos vedinys iš *Kosté*, o pastaroji lytis yra vardo *Konstancija* trumpinys), *Petrona* (trumpinys iš *Petronélė*), *Poluta* (mažybinės priesagos vedinys iš *Palę* ar *Polę*, o šie yra trumpiniai iš *Apolonija*), *Zosia* (vardo *Zofija* trumpinys).

Ne visi moterų vardai vienodai populiarūs. Dažniausiai buvo šie: *Marijona* (rašoma *Maryanna, Maryana, Marianna, Maryianna, Марьяна*) – 61 moteris turi ši vardą, *Katarina* (*Katarzyna, Katerzyna*) – 45, *Ona* (*Ana*) – 41, *Ieva* (*Ewa*), *Magdalena* (*Magdalena, Magdelenā*) – po 34, *Kristina* (*Krystyna*) – 28, *Rozalija* (*Rozalia, Rozalija, Розалия*) – 27, *Agota* (*Agata, Agama*) – 26, *Barbora* (*Barbara*) – 24, *Petronélė* (*Petronella, Petronela, Petrunela, Петронела, Петрунела*) – 18, *Elzbieta*, *Elžbieta* (*Elzbieta, Elžbieta, Елизавета*) – 16, *Agnieška* (*Agnieszka, Ягнешка*) – 12.

Tik po vieną kartą pasitaikė tokie moterų vardai: *Anastazija* (*Anastazya*), *Brigita* (*Brygida*), *Domicelė* (*Domicela*), *Eleonorė*, *Emilija* (*Емілія*), *Faustina* (*Faustyna*), *Felicijona* (*Felicyana*), *Jadvyga* (*Jadwiga*), *Klara*, *Lauryna* (*Ławryna*), *Monika* (*Моника*), *Nastazija* (*Nastazya*), *Regina*, *Scholastika* (*Scholastyka*), *Tedoda*, *Ulijona* (*Ulijana*), *Veronika* (*Weronika*) – iš viso 17 vardų. O dar 10 vardų užrašyti vos po 2–3 kartus: *Apolonija*, *Benedikta* (*Benedykta, Бенедикта*), *Judita* (*Judyta*), *Juozapa* (*Jozefa, Józefa, Йоцефа*), *Justina* (*Justyna*), *Liudvika* (*Ludowika, Ludwika*), *Marcelė* (*Marcella*), *Marija* (*Marya, Marija*), *Teresė* (*Teresa, Teressa*), *Zuzana* (*Зузана*).

Turint omenyje nevienodą vartotų vardų populiarumą (kaip matyti, 27 vardai iš 47 buvo labai reti) nesunku išsivaizduoti, koks monotonuškas buvo XIX a. lietuvių moterų vardynas.

Krikščioniškų vardų paplitimo XVI a. administraciniuose juridiniuose dokumentuose (inventoriuose, teismo aktų knygose) tyrimai taip pat liudija, kad buvo vartota palyginti nedidelis skaičius skirtinį moterų vardų: bajorių – 24, valstiečių – 31 (Salys 1983: 41).

Moterų pavardės įvairios. Jų daryba paprastai rodo, ar moteris yra ištekėjusi (arba našlė), ar ne. Pirmuoju atveju moters pavardė yra sudaryta iš vyro pavardės. Šiam reikalui dažniausiai vartota slaviška priesaga *-ova*, pvz.: z *wdową Barbarą Antanajtisową* (inag.³; 23, 19)⁴, *Rozalia Balciunowa* (11, 10–11), *Agata Bałtrulisowa* (6, 53–54), z *Agnieszką Baniową* (inag.; 23, 1), *Krystyna Bałtruskowa* (6, 127–128), z *wdową Katarzyną Daniewiczową* (inag.; 24, 17), *Krystyna Degisowa* (6, 62–63), *Katerzyna Gayluszowa* (6, 117–118), *Maryanna Gołytylcowa* (6, 157–158), *Мар'яна Гвілдова* (20, 2), *Maryanna Jurgielewiczowa* (6, 94–95), *Maryanna Kryksztulowa* (6, 127–128), *Rozalia Kulwartowa* (11, 9–10), z *Magdaleno Masacyciową* (inag.; 27, 18), *Ева Мікштова* (20, 5), *Ludwika Narelowa* (6, 131–132), *Katerzyna Narkiewiczowa* (6, 90–91), *Моника Норвилова* (20, 2), *Krystyna Pirsztelowa* (6, 117–118), *Franciszka Skirelowa* (6, 98–99), *Maryanna Surwiłłowa* (11, 11), *Maryanna Szymkuciowa* (1, 3), *Rozalija Walentowiczowa* (3), *Anna Woyciechowa* (6, 104–105), z *wdową Katarzyną Żylaciową* (inag.; 23, 16). Peržiūrētuose dokumentuose vardu ir pavarde su priesaga *-ova* įvardyti 133 moterys.

Atkreipia dėmesį įdomi detalė. Darant moters pavardę su slaviška priesaga *-ova* kartais pastaroji pridedama prie vyro pavardės, neatmetus lietuviškos galūnės. Tarp jau pateiktų pavyzdžių taip sudarytos moterų pavardės *Antanajtisową* (inag.), *Bałtrulisowa*, *Degisowa* (plg. vyru pvd. **Antanaitis*, **Baltrulis*, **Degis* ar **Degys*). Tokių moterų pavardžių pasitaikė ir daugiau: *Ева Джяугисова* (20, 1), *Zosia Gudasowa* (6, 37–38), *Maryanna Łowkisowa* (6, 95–96), *Krystyna Petranisowa* (6, 31–32), *Ева Рементисова* (20, 5), *Maryanna Semenasowa* (6, 53–54), *Maryanna Stepanianisowa* (6, 131–132), *Agata Stepanisowa* (6, 46–47), *Marysia Woyciekanisowa* (6, 44–45). 6 šaltinyje (tai palyginti didelis, apie 160 lapų, 1828 m. Adutiškio dvaro inventorius) yra ne kartą užrašytos ir kai kurios vyru pavardės, iš kurių sudarytos minėtosios moterų. Tai *Gudas* (59–60)⁵, *Łowkis* (61–62), *Petranis* (58–59), *Semenas* (51–52), *Stepanianis* (131–132), *Woyciekanis* (46–47). Jas galima rekonstruoti **Gudas*, **Laukis* ar **Laukys*, **Petranis*, **Seménas*, **Stepanianis*, **Vaičekonis*. Kitos, rekonstruotinos kaip **Džiaugis* (ar **Džiaugys*), **Rementis*, **Steponis*, nurodytuose šaltiniuose nėra užrašytos. Dėl jų plg. dabartines pavardes *Džiaugys* (LPŽ I 559), *Remeñčius*, *Stepónis* (LPŽ II 596, 820).

³ Straipsnyje vartojami tokie linksnių pavadinimų sutrumpinimai: *kilm.* – kilmininkas, *naud.* – naudininkas, *gal.* – galininkas, *inag.* – įnagininkas.

⁴ Visi pavyzdžiai straipsnyje metrikuoti prie kiekvieno skliaustuose nurodant šaltinio numerį abécéliniame sąraše, o po kablelio – lapo numerį. Tais atvejais, kai šaltinio lapai nenumeruoti (tai XIX a. pasitaiko palyginti dažnai), skliaustuose nurodomas tik dokumento eilės numeris sudarytame sąraše.

⁵ Kai visi pateikiami asmenvardžiai yra iš to paties dokumento, po jų skliausteliuose nurodomas tik lapo numeris.

Tais atvejais, kai moters pavardė sudaryta iš vyriškos, atrodytų, atmetus galūnę (o tokių atvejų yra dauguma), pvz.: *Rozalia Kirplukowa* (6, 30–31), *Zofia Kazenowa* (11, 12), *Marysia Powiłańiowa* (6, 53–54) ir kitos jau anksčiau pateiktos, anaiptol ne visada gali kaip tik taip būti. Kaip liudija vyru įvardijimai peržiūrētuose dokumentuose, jų pavardės (kartais net tos pačios) rašomas ir su galūnėmis, ir be jų, pvz., jau minėtame 6 šaltinyje: *Awin* (53–54), bet *Awinas* (54–55, 134–135 ir kt.), *Narel* (31–32) – *Norelis* (132–133, 146–147). Arba: *Buczel* (63–64), *Bołtrul* (64–65), *Kryksztul* (88–89), *Romel* (66–67), *Szalć* (40–41, 98–99, 100–101 ir kt.), *Trokiel* (101–102), *Tumel* (51–52), bet *Degis* (94–95), *Baltrys* (103–104), *Jasius* (62–63), *Rayszys* (61–62), *Szwedas* (59–60). Labai varijuojama pavardės, rekonstruotinos **Stepanianis*, rašymas. Štai tarp Lazdynelių kaimo (inventoriuje Łozdziee Male) gyventojų yra: *Maciey Syn Macieia Stepanianis* (150–151), *Symon Jerzego Syn Stepanianis*, *Jan Eliasza Syn Stepanianis* (151–152), *Symon Luksza Syn Stepanianis* (152–153) ir *Krzysztoff Symona Syn Stepanian*, *Maciey Józefa Syn Stepanian* (151–152). Kodėl tame pačiame dokumente, to paties kaimo gyventojų ta pati pavardė rašoma nevienodai? Peršasi mintis apie pavardės juridinį statusą, turint omenyje tai, kad pavardės lytys su galūne ir be jos jau vertinamos kaip skirtingos pavardės. Visiškai įmanoma, kad šis varijavimas, be kita ko, atspindi socialinę ar net tautinę gyventojų priklausomybę. Tai patvirtinti ar paneigti padės tolesni tyrimai. Tegalima pasakyti, kad vien slavinimu šio reiškinio paaiškinti negalima.

Visuose šaltiniuose pasitaikė tik du atvejai, kai ištekėjusios moters pavardė yra sudaryta su lietuviška priesaga. Tai *Магдалена Бутковеня* (20, 3), kurią rekonstravus **Butkuvienė* galima vertinti kaip lietuviškos priesagos -uvienė variantenos paliudijimą (asmenvardis užrašytas 1861 m. Veliuonos miestelio gyventojų sąraše). Antroji pavardė – *Бенедикта Джаягене* (20, 3) – sudaryta su priesaga -ienė. Įdomu tai, kad šiame šaltinyje iš to paties vyriško asmenvardžio **Džiaugis* (ar **Džiaugys*) ištekėjusių moterų pavardės sudarytos nevienodai. Lietuviška priesaga -ienė, kaip reikalauja ir dabartinė ištekėjusių moterų pavardžių daryba, pridėta prie vyriškos pavardės kamieno, o priesaga -ova – prie visos pavardės, neatmetus galūnės – plg. jau minėtą *Ева Джаягисова* (20, 1).

Neištekėjusių moterų pavardės dažniausiai sudarytos su slaviška priesaga -ovna. Skirtingai nei ankstesnių šimtmečių dokumentuose XIX a. ji rašoma ne tik -owna, -овна (lenkų ir rusų kalba), bet ir -ówna (lenkų kalba) arba pagal tarimą -uwna. Pavardėmis su šia priesaga įvardytos 156 moterys. Dažniausiai ji pridėta prie vyriškos pavardės be galūnės (ar atmetus ją), pvz.: z *Anną Ambruciówną* (inag.; 24, 35), *Maryanna Augustynowna* (6, 134–135), *Elzbiecie Aniukownie* (naud.; 24, 18), *Marcyannie Awizownie* (naud.; 28, 6), *Helenie Bedarbiowney* (naud.; 23, 44), z *Barbarą Beynarowną* (inag.; 24, 20), *Rozalia Buywidowiczówna* (6, 65–66), z *Maryaną Džiaugiowną* (inag.; 25, 33), *Agacie Cwirkuownie* (naud.; 26, 16), z *Maryją Dułkowną* (inag.; 27, 9), *Krysia Gołatyłcowna* (6, 159–160), *Agnieszce Gotowtównie* (24, 58), *Ewie Gryguownie* (25, 59), *Marysia Jłgutuw-*

na (6, 49–50), *Maryannie Katynownie* (naud.; 25, 19), *Barbarze Lukaszewiczownie* (naud.; 22, 1), *Krystyna Malczuwna* (6, 47–48), *Maryanna Mikitayczowna* (11, 12), *Марьяна Миналовна* (20, 3), *Katerzyna Owinowna* (6, 91–92), z Urszulą *Paspirlęgowną* (inag.; 22, 67), *Rozalij Pawalkiówny* (kilm.; 28, 45), z Elzbietą *Pawłsztyciowną* (inag.; 24, 65), *Magdelenie Sztełmokayciuwnie* (naud.; 23, 12), *Ulijanie Wyturuwnie* (naud.; 25, 2).

Atvejai, kai slaviška priesaga *-ovna* yra pridėta prie pavardės su lietuviška galūne, palyginti reti. Tačiau jų pasitaikė ne kuriame viename, bet keliuose skirtinguose dokumentuose, pvz.: z *Appolonią Adomaytisowną* (inag.; 27, 24), z *Magdaleną Andruļaytisowną* (inag.; 22, 44), *Елисавета Антонайтисовна* (20, 3), *Магдалена Данкусовна* (20, 2), *Гелена Йоцисовна* (20, 7), *Ewa Lowkisowna* (6, 41–42), z *Weroniką Maczuļaytisowną* (inag.; 21, 33), z *Marcianą Mockajtisowną* (inag.; 28, 47), *Anna Semenasówna* (6, 42–43), *Marysia Woyciekanisowna* (6, 50–51). Kaip matyti, priesaga *-ovna* pridėta prie lietuvių pavardžių **Adomaitis*, **Andriulaitis*, **Antanaitis*, **Dabkus*, **Jocis* (ar **Jocys*), **Laukis* (ar **Laukys*), **Mačiulaitis*, **Mockaitis*, **Seménas*, **Vaitiekonis*.

7 neištekėjusių moterų pavardės sudarytos su slaviška priesaga *-evna* (rusų kalba rašoma *-евна*). Ji teperaitikė jau minėtame 1861 m. Veliuonos miestelio gyventojų sąraše (20 šaltinis). Priesaga yra pridėta prie vyrou pavardžių su galūne, pvz.: *Емilia Лашайтисевна* (5), *Елисавета Палайтисевна* (2), *Розалія Петрайтисевна* (4), *Агата Урбайтисевна* (6), ir be jos, pvz.: *Юдита Буркшевна* (4), *Петрунела Игнатевна* (4), *Варвара Сиповичевна* (6). Kaip matyti, priesaga dedama prie pavardžių **Lašaitis*, **Palaitis*, **Petraitis*, **Urbaitis* ir **Burkša*, **Ignotas* (šiuo atveju tai gali būti ir tévo vardas), **Sipavičius*.

Pastebėtas vienas atvejis, kai ir prie vyro pavardės su *-sk-* tipo priesaga pridėta *-ovna*: z *Benedykta Rudeckówną* (inag.; 28, 37). Ne **Rudecka*, kaip būtų išprasta iš vyro ar tévo pavardės **Rudecki*. Nors čia pat, tame pačiame šaltinyje, yra: z *Ewą Szapowską* (inag.; 31), z *Barbarą Korycką* (inag.; 33).

Tik 7 neištekėjusių moterų pavardės sudarytos su lietuviškomis priesagomis: *Зузана Анюлите* (20, 4), *Петронела Янчуните* (20, 3), *Ягнешка Римките* (20, 6), *Викторія Склядите* (20, 5) – su priesaga *-yté*. Šaltinyje užrašytos vyrou pavardės *Anulicə* (2) ir *Склядицə* (5) liudija, kad priesaga *-yté* vartota neištekėjusių moterų pavardžių darybai iš vyrou pavardžių su galūne *-is*. Kitų pavardžių analogiskus vyrou asmenvardžius galima būtų rekonstruoti **Jančiūnas* ir **Rimkus*. Jie šaltinyje neužrašyti, bet plg. *Jančiūnas* (LPŽ I 797), *Rimkus* (LPŽ II 610). Be to, ir dokumente yra tokios darybos pavardžių, plg. *Мицкунасə* (1), *Дабкусə* (3), *Моцкусə* (2), *Синкусə* (6), *Станкусə* (1). Taigi šiai atvejais priesaga *-yté* yra pavartota neištekėjusių moterų pavardėms sudaryti iš vyriškų su galūne *-as*, *-us*. Kitokios lietuviškos priesagos pasitaikė vos po vieną kartą. Tai *Зузана Моцкуме* (20, 7) – priesaga *-utē* (iš minėto asmenvardžio *Моцкусə*), *Annie Antonayciukiey* (naud.; 22, 5) – priesaga *-ukė* (iš pavardės **Antanaitis*) ir *Marcianie Sutkayciucie* (naud.; 23, 3) – priesaga *-ūčia* (greičiausiai iš asmenvardžio **Sutkaitis*).

Kai moters pavardė turi -sk- tipo priesagą, ji, pakeitus galūnę, sudaryta iš analogiškos vyro ar tévo pavardės. Tokiomis pavardėmis įvardytos 79 moterys, pvz.: z Agnieszką Bańkowską (inag.; 24, 61), Maryanna Grodzinska (6, 65–66), Felicyana Kawalewska (1, 3), Rozaliją Kłopotowską (20, 1), z Dorotą Kłosowską (inag.; 24, 85), Maryanna Kuczynska (6, 156–157), Katarzyna Lewicka (11, 5), Petronią Nijzinską (20, 4), Katarzyna Sawicka (3), Magdalena Skorupska (5, 7–8), Krystyną Sokołowską (6, 97–98), Anna Stulginska (2, 11–12), Elżbieta Witkowska (11, 5), Heleną Wroblewską (6, 156–157).

Kitos moterų pavardžių priesagos labai retos. Tai slaviškos -anka: Maryanna Bowdzielanka (6, 127–128), Krystyna Margucianka (6, 94–95), -ycha: Marysia Dziezuchyczha (6, 31–32), Anna Rayszycha (6, 35–36). Jas turi tik 7 moterų pavardės.

Kaip jau buvo minėta, įvardijant moteris vardu ir pavarde, paprastai pirmiau rašomas vardas, po jo pavardė. Tik tokią šių asmenvardžių seką liudija visa dvinario lietuvių įvardijimo raida. Todėl atkreipia dėmesį tokie atvejai, kai pirmiau užrašyta pavardė, o po jos vardas. Tarp visų peržiūrėtų dokumentų taip elgiamasi tik Pašuvos palivarko 1834 m. gyventojų sąraše, kuris sudarytas ne abécélės tvarka (14 šaltinis; lapai nenumeruoti): *Balczunowa Ewa, Dziewiątowska Rozalia, Juszkiewiczowna Franciszka, Kompaciowa Ewa, Stankunowa Scholastyka*.

Pastebėta keletas atvejų, kai moterys yra įvardytos vardais ir pavardėmis, kurių formos visiškai sutampa su vyriškomis pavardėmis, pvz.: cѣ Агнешкою Цвирко (inag.; 22, 40), Rozaliją Barzdaitytę (21, 44), Petroneli Greyczus (21, 47), z Magdaleno Pielajtis (inag.; 25, 12). Iš kitų dvinarių užrašymų vardu ir pavarde išsiskiria dar ir šie: *Rozalii Ambruciunie* (naud.; 24, 29), *Ewie Greyczónie* (naud.; 24, 53).

Aptariant šio laikotarpio vyrų įvardijimą, buvo pastebėta, kad dvinaris lietuvių įvardijimas vardu ir pavarde neretai praplečiamas tévo vardo nuoroda. Įvairoja naujojo nario forma bei vieta lietuvių užrašyme: kartais tévo vardas nurodomas tarp vardo ir pavardės, rečiau – po asmens vardo ir pavardės. Tai ir kiti faktai leido daryti išvadą, kad tévo vardo nurodymas néra natūralios lietuvių įvardijimo raidos rezultatas (Maciejkienė 1993: 104–110).

Šią išvadą iš dalies patvirtina ir moterų užrašymai XIX a. dokumentuose. Joms įvardyti tokia tévo vardo forma, kokia buvo vartojama vyrų užrašymuose, pasitaikė tik 7 kartus. Tai įvardijimai, kai pirmiausia rašomas moters vardas, po jo tévo vardo nuoroda (vardo kilmininkas ir žodis *duktė*) ir moters pavardė, pvz.: z Ludowiką Ianą Córką Czyczrykowną (inag.; 22, 72), Barbarze córce Bartłomieja Litwinowiczówne (naud.; 22, 22), Magdalena Córka Antoniego Pataszówna (27, 19), Urszula córka Wawrzynca Skrzydlówna (27, 23), z Elzbieta Benedykta Córką Lambart (inag.; 22, 62).

Dviejuose įvardijimuose pirmiausia rašoma moters pavardė, po to vardas ir tokiu pat būdu nurodoma, kieno ji duktė: *Drobniewiczowna Ewa Corka Jerzego* (14), *Grygzientowna Elzbieta Corka Jakuba* (14). Kaip rodo moterų pavardžių daryba (priesaga *-ovna*), čia minimos neištekėjusios moterys.

Kieno duktė yra užrašoma moteris, nurodoma ir tokiuose įvardijimuose: *Marcella Michała Corka* (6, 125–126), *Maryannie Córce Piotra Łukaszewicza* (naud.; 25, 41). Pirmuoju atveju pasitenkinama tik moters vardu ir tévo vardo nuoroda, o antruoju užrašyta tévo vardas ir pavardė.

Taigi tévo vardo nuoroda moterų įvardijimuose vartojama labai retai. Net tokiuose dokumentuose, kuriuose vyrai užrašomi palyginti nuosekliai nurodant ir tévo vardą, moterys įvardijamos tik vardu ir pavarde. Taip, pavyzdžiu, elgiamasi 1828 m. Adutiškio dvaro inventorius (6 šaltinis): *Symon Tomasza Syn Awinas* (58–59), *Kazimierz Józefa Syn Gudas* (59–60), *Stanisław Antoniego Syn Koyra* (66–67), *Krzysztof Andrzeia Syn Kliszewicz* (72–73), *Mikołay Kazimierza Syn Olechnowicz* (94–95), *Mikołay Mikołaja Syn Rumbuc* (97–98) ir t.t., bet *Klara Szuszkowa* (29–30), *Krystyna Petranisowa* (31–32), *Katerzyna Turlowa* (72–73), *Maryanna Łowkisowa* (95–96) ir t.t. – ištekėjusios moterys bei *Marysia Jlgutuwna* (50–51), *Marysia Woyciekanisowna* (50–51), *Rozalia Staszkielowna* (115–116), *Magdalena Wołoszynowna* (121–122), *Katerzyna Stepanianowna* (133–134) ir t.t. – neištekėjusios moterys.

Jau buvo akcentuotas skirtumas tarp ištekėjusių ir neištekėjusių moterų pavardžių darybos – tai slaviškų priesagų -ova, lietuviškų -ienė, -uvienė ir -ovna, -ytė, -utė bei kt. vartosena. Galima pastebėti ir kitokių jų įvardijimo nevienodum. Nauja praktika nurodyti tévo vardą, kaip buvo matyti iš pateiktų, tiesa, labai retų, pavyzdžių, dažniau buvo taikoma neištekėjusių moterų užrašymo atveju. Tuo tarpu ištekėjusių moterų įvardijimai galėjo būti praplečiami nuoroda, kieno ji yra žmona. Tokie užrašymai pasitaikė kai kuriuose iš peržiūrėtų dokumentų. Įdomus šiuo požiūriu jau minėtas 1834 m. Paštuvos palivarko gyventojų sąrašas (14 šaltinis). Čia daugeliu atvejų po ištekėjusios moters pavardės bei vardo nurodoma, kieno ji žmona. Tai daroma vartojant žodžio žmona sutrumpinimą *Z* ir vyro vardo kilmininko linksnio formą, pvz.: *Andruszkiewiczowna Anna Z Jana, Drobniwiczowa Elzbieta Z Jozefa, Grygzientowa petronella Z Jana, Jntupowa Anna Z Adama, Jendwiłłowa Anna Z Andrzeia, Łaurynowiczowa Barbara Z Antoniego, Malecka Anna Z Bartłomieja, Marmowa Urszula Z Onufrego, Medyiewska Anna Z Macieja, Neymontowa Ewa Z Kazimierza, Nowiakowa Ewa Z Marcina, Orentowa Anna Z Szymona, Puzykowa Anna Z Filipa, Woytkiewiczowa Ewa Z Jerzego*. Tačiau šaltinyje yra įvardijimų ir be šios nuorodos, pvz.: *Stankunowa Scholastyka, Balczunowa Ewa, Ludkiewiczowa Giertruda, Dziewiątowska Rozalia, Kompaciowa Ewa*.

Kaip buvo minėta, dvi šiame šaltinyje užrašytos neištekėjusios moterys įvardytos su tévo vardo nuoroda. Bet vėlgi čia pat užrašymai be tokios nuorodos – *Balczunowna Magdalena, Stankunowna Anna, Juszkiejewiczowna Franciszka* ir pan.

Tai, kad dvinariai neištekėjusių moterų įvardijimai galėjo būti praplečiami tévo, o ištekėjusių – vyro asmenvardžių nuorodomis, patvirtina vieno Kelmės dvaro dokumento duomenys. Jis įdomus tuo, kad skirtas vien moterims. Tai 1834 m. Kelmės valdų moterų registracija (7 šaltinis). Šis sąrašas yra abécelinis,

todėl pirmiau rašoma pavardė, o po jos – vardas. Taigi moterų įvardijimai dvinariai. Tačiau dokumento lapai suskirstyti grafomis, kuriose pateikiami įvairūs duomenys apie užrašomas Kelmės dvaro gyventojas. Su moterų įvardijimu susijusios dvi grafos – kieno ji duktė ir kieno žmona. Jos užpildytos, atsižvelgiant į tai, ar moteris yra ištekėjusi, ar neištekėjusi. Prie pirmųjų priskiriamos ir našlės, o minėtoje grafoje paprastai nurodomas vyro vardas (jo kilm. linksnio forma), pvz.: *Arszulowa Eleonora – Symona Zona* (1), *Andrulówka Mariana – Antoniego Zona* (1), *Budrayciowa Ewa – Iana Zona* (2), *Kiwilowa Uršula – Izadora Zo*: (6), *Sokołowska Anna – Benedykta Zona* (13), *Tamulowa Anna – Benedykta Zona* (13). Sunku suprasti, kam reikalingas šis vyro vardo nurodymas, jeigu moteris užrašyta vardu ir iš vyro pavardės su priesaga *-ova* sudaryta pavarde.

Kai užrašoma neištekėjusi moteris, minėtoje grafoje nurodoma, kieno ji duktė. Nors šiuo atveju dažniausiai moters pavardė su priesaga *-ovna* sudaroma iš tévo pavardės, čia dažniausiai stengiamasi užrašyti ne tik tévo vardą, bet dar ir jo pavardę (abiejų asmenvardžių kilm. linksnio formos), pvz.: *Butkiowna Henryeta – Krzysz: Butki* (2), *Kiwilowna Morta – Jerzego Kiwila* (7), *Lewicka Anna – Macieja Lewickiego* (8), *Užkuriowna Urszula, Užkuriowna Petronela – Bart: Užkuria* (14). Kartais, tiesa, pasitenkinama tik tévo vardu, pvz.: *Iankusówna Morta – Ignacego* (6), *Tamulowna Urszula – Benedykta Córka* (13).

Kai kurios grafos, kuriose pateikiama tokia moterų įvardijimą praplečianti informacija, yra neužpildytos. To priežastys neaiškios.

Tévo vardo nuoroda XIX a. pamažu darosi iprastu lietuvių įvardijimo nariu. Tačiau tévo pavardės ar vyro vardo nuorodos, praplečiančios moterų įvardijimus vardais ir iš tévo arba vyro pavardžių sudarytomis pavardėmis, atrodytų, visiškai nereikalingos. Jų atsiradimą, matyt, lémė moterų socialinė padėtis, turtinė bei kitokia priklausomybė nuo vyro.

Kiti dokumentuose pasitaikę moterų užrašymo atvejai galėtų būti vertinami kaip nukrypimai nuo įvardijimo vardu ir pavarde. Štai Balčių dvaro 1816 m. gyventojų sąraše (1 šaltinis) įvardijant moteris taip pat nurodoma, kieno jos žmonos. Tačiau čia pasitenkinama tik moters vardu, kuris prideamas įvardijimo pabaigoje. O pradžioje – žodis *žmona* ir vyro vardas bei pavardė (kilmininko linksnio forma), pvz.: *Zona Michała Wozgiły Magdalena* (3), *Zona Józefa Dobrowolskiego Anna* (3), *Zona Andrzeja Milkinta Magdalena* (3), *Zona Jerzego Mockusa Marcianna* (3), *Zona Jerzego Tamucia Barbara* (3), *Zona Bartłomieja Żukowskiego Barbara* (3), *Zona Mikołaja Skarbala Terressa* (3), *Zona Jakóba Źilisa Magdalena* (3), *Zona Jokóba Adamaytisa Barbara* (4), *Zona Jana Bartaszia Katarzyna* (4), *Zona Józefa Milinia Marianna* (4). Tačiau našlės įvardijamos vardu ir pavarde, pvz.: *Wdowa Maryanna Szymkuciowa* (3), *wdowa Agata Kwietkiewiczowa* (4).

Pora panašių įvardijimų pasitaikė ir 1851 m. Vaiguvos dvaro gyventojų sąraše (29 šaltinis): *Mameuša Яновича жена Анна* (3–4), *Яна Ержевича жена*

Anna (5–6). Greta dar yra *Tadeysha жена Anna* (5–6), t.y. visiškai oficialios informacijos apie užrašomą moterį neteikiantis įvardijimas.

Tokius įvardijimus, kai minimas tik užrašomos moters vardas, t.y. pirmasis ir ne svarbiausias dvinario įvardijimo narys, o po to nurodoma, kieno ji žmona, vadinti oficialiais, turint omenyje visą XIX a. lietuvių įvardijimo kontekstą, matyt, būtų netikslu. Juos reikėtų vertinti kaip tik kai kuriuose šaltiniuose vartotus aprašomojo pobūdžio moterų įvardijimus, atsiradusius dėl dokumentų specifiskos, juos rašiusių asmenų požiūrio į minimus asmenis ar pan.

Taip pat, be abejo, reikėtų vertinti ir tokius jau minėtame Balčių dvaro gyventojų sąraše (1 šaltinis) pastebėtus moterų įvardijimus: *Siostra Bartłomieja Żukowskiego Anna* (3), *Siostra Józefa Milinia Judyta* (4), *Siostra Woyciecha Ubrysa Judyta* (4). Čia aprašomuoju būdu nurodoma, kieno sesuo yra minima moteris. Tokių įvardijimų visuose peržiūrētuose dokumentuose tepasitaikė tik šie 3. O tokių, kuriuose vienokiu ar kitokiu būdu nurodoma, kieno žmona yra minima moteris, surasta apie 50.

Be čia aptartų, pasitaikė ir daugiau nukrypimų nuo moterų įvardijimo vardu ir pavarde. Tai užrašymai vienu asmenvardžiu. Kartais tai vardas, pvz.: *Pastužka Anna* (4, 81–82), *Pastuszka Helena* (4, 81–82), *Zona Katarzyna* (3), *Kątnica Maryanna* (3), *pastuszka Rozalia* (3). Kaip matyti, tokiais atvejais paprastai dar nurodoma, kas yra tik vardu užrašoma moteris. Tas vienintelis asmenvardis gali būti ir pavardė: *Wdowa Boniuskowa* (2, 11–12), *wdowa Kazenowa* (2, 9–10), *Wdowa Marcinkiewiczowa* (2, 12–13). Čia taip pat aišku, kas yra užrašoma moteris (našlė). Arba: *Pą Andruszkiewiczówna* (3) – vien pavarde užrašyta neištękusi moteris.

Iš ankstesnių šimtmeečių į XIX a. dokumentus atėjo ir moterų įvardijimas dvieju asmenvardžiais su priesaga -ova. Kaip rodo pavyzdžiai, dažniausiai taip užrašomos našlės, nors kartais galbūt ir kitokio statuso moterys: *Wdowie Szymonowej Grygowej* (naud.; 24, 25), *Franciszka Jęguciowa* (2, 17–18), *Michałowa Haydukonowa* (19, 82), *Krzysztofowa Kasperowiczowa* (43, 87), *Wawrzyncowa Kazielinunowa Wdowa* (11, 14–15), *Wincentowa Kuczerowa* (3), *Janowa Markunowa Wdowa* (11, 13–14), *Ianowa Szopołowa* (19, 82), *Tomaszowa Uzdawiniowa* (19, 83), *Józefowa Zienkiewiczowa* (3). Šiais atvejais ištekėjusios moterys (našlės) įvardytos pavardėmis ir iš vyro vardo su priesaga -ova sudarytu asmenvardžiu, užrašytu vietoje moters vardo. Matyt, čia pat priskirtini ir tokie įvardijimai: *Adamowa Kozłowska wdowa* (3), *Wincentowa Witkowska* (2, 13–14) arba *Jwanowska Augustowa* (3). Juose moterų pavardės turi -sk- tipo priesagą, o vietoje vardo užrašytas tas pats iš vyro vardo su priesaga -ova sudarytas asmenvardis.

Kartais prie dviejų asmenvardžių su priesaga -ova dar pridedamas ir moters vardas. Tuomet įvardijimas pasidaro jau trinaris, pvz.: *wdowie Agnieszce Michałowej Girułayciowej* (naud.; 23, 38), *Róża Iakóbowa Bieyniowa* (19, 87).

Taip lietuvių moterys įvardijamos XIX a. administracinio juridinio pobūdžio dokumentuose. Atkreipia dėmesį jų užrašymo įvairovę. Iš apie 500 šaltiniuose

minimų moterų 98 įvardytos vienaip ar kitaip nukrypstant nuo, atrodytų, jau norma šiuo laikotarpiu turėjusio būti įvardijimo vardu ir pavarde. Tai sudaro 19,6% visų moterų užrašymų peržiūrētuose minėto pobūdžio dokumentuose. Taigi ir XIX a. antroponimija liudija dar nenusistovėjus moterų įvardijimą vardu ir pavarde. O tai, be kita ko, verčia manyti, kad jau XVIII a. baigusios formuotis lietuvių pavardės aptariamuojų laikotarpiu dar ne visada buvo svarbiausi ir būtinu visų lietuvių įvardijimo nariu.

2. Bažnytiniuose šaltiniuose moterys įvardijamos taip pat nevienodai. Tai liudija duomenys, išrašyti iš Kulų parapijos krikšto registracijos aktų knygos (1802–1807), iš 1857 m. Verkių, Musninkų, Sudervės, Nemenčinės ir kt. bažnyčių gimimo, sutuoktuvių ir mirties metrikų išrašų knygos bei iš kelių parapijų gyventojų sąrašų.

2.1. Pirmajame šaltinyje (saraše jis 9) užrašyta 1890 moterų. Tai Kulų parapijoje 1802–1807 m. gimusių kūdikių motinos ir krikšto motinos.

Kūdikių motinos įvardijamos vardu ir pavarde. Išimties labai retos (tik 4 iš 943). Ne tik kūdikių motinų, bet ir krikšto motinų bei krikštijamų mergaičių vardai be jokių išimčių krikščioniški. Visų jų detaliau neaptariant galima tik konstatuoti, kad 1802–1807 m. gimusios 488 mergaitės buvo įvardytos tik 49 skirtingais vardais. Dažniausiai jų buvo tokie: *Ona (Anna)* – užrašytas 59 kartus, *Petronėlė* – 57, *Marijona* – 44, *Barbora* – 33, *Eleonora*, *Rozalija* – po 25, *Liudvika* – 24, *Veronika* – 21, *Magdalena* – 20, *Agota* – 14, *Joana*, *Katarina*, *Pranciška* – po 13. Tik po vieną kartą pasitaikė *Cecilija*, *Darata*, *Emilijona*, *Felicijona*, *Honorata*, *Jadvyga*, *Judita*, *Karolina*, *Kristina*, *Paulina*, *Placida*, *Valerija*. Po 2–3 kartus užrašyti šie vardai: *Anastazija*, *Benedikta*, *Bonaventūra*, *Elena*, *Juozapota*, *Konstancija*, *Kunigunda*, *Marcelė*, *Scholastika*, *Simeona*, *Teresė*. Taigi ir šiuo atveju akivaizdus vardyno monotonišumas, kelių tų pačių vardų dažnas kartojimas.

Šioje bažnytinėje knygoje galima pastebėti dar vieną su vardu vartosena susijusią detalę. Tai dviejų vardų rinkimas naujagimiui. Tokie atvejai šaltinyje pasitaiko palyginti dažnai, pvz. (abiejų vardų gal. linksnio formos): *Agatham Johannam* (48), *Franciscam Magdalenam* (45), *Veronicam Johannam* (45), *Rosaliam Annam* (45), *Antoninam Mariannam* (55), *Mariannam Annam* (55), *Leonoram Catharinam* (27), *Leonoram Annam* (27), *Claram Magdalenam* (26), *Annam Leonoram* (30), *Mariannam Magdalenam* (30), *Mariannam Ewam* (30), *Veronicam Barbaram* (48), *Leonoram Barbaram* (49), *Agatham Petronillam* (41), *Apolloniam Scholasticam* (41), *Benedictam Monicam* (41), *Agnetem Rosaliam* (61), *Annam Martiannam* (69), *Luciam Ludowicam* (58), *Rosaliam Valeriam* (58), *Eleonoram Martianam* (67), *Claram Lusiam* (65), *Catharinam Anastasiam* (17), *Evam Franciscam* (61), *Marcianam Petronillam* (61) ir pan.

Krikščioniškų vardų vartosena bažnytinėse knygose yra aptarta ir kitų autorių darbuose. Tiriant XVII a. pradžios Vilniaus šv. Jono bažnyčios šaltinio krikštijamų mergaičių vardus buvo pastebėta, kad skirtingu jų vartota nedaug, ir pa-

teikiama apie 20 populiausiu vardu procentais nurodant, kiek mergaičių buvo jais pavadinta. Tai *Ona* (19%), *Kristina* (13%), *Kotryna* (9%), *Morta* (8%), *Ieva* (7%), *Elžbieta* (6%), *Darata* (5%), *Marina* (5%) ir kiti vardai, kuriais pavadinta po 3–1% mergaičių (Zinkevičius 1977: 52). Aprašant 1795 m. Žemaičių vyskupystės krikšto registracijos aktų knygoje užfiksotas moterų įvardijimas buvo konstatuota, jog šaltinio antroponimija paliudijo apie 130 skirtinį vardą. Vieni jų buvo palyginti dažni: *Ona* (11,59%), *Marijona* (11,09%), *Barbora* (8,36%), *Kotryna* (6,79%), *Elžbieta* (6,47%), *Rozalija* (4,88%), *Agota* (4,19%), *Elena* (3,62%); kiti vardai retesni, jais įvardyta po 3–1% moterų. Toliau teigiam, kad daug vardu šaltinyje pasitaikė tik po vieną kartą (Ramonienė 1985: 56).

Kūdikių motinų ir tėvų pavardės nesutampa. Moterys įvardytos pagal tėvą. Štai keletas viename krikšto registracijos išraše paminėtų asmenų įvardijimo pavyzdžių:

Laurentio Wysocki (kūdikio tėvas), *Anna Giedrymowna* (kūdikio motina), *Jacobus Jurkiewicz* (krikšto tėvas) ir *Magdalena Sypsciowna* (krikšto motina) (1).

Joanne Kniupszta (kūdikio tėvas), *Magdalena Staniowna* (kūdikio motina), *Mathaus Stankus* (krikšto tėvas), *Anna Narwayszowa* (krikšto motina) (65).

Casimiro Dobilas (kūdikio tėvas), *Anna Baltmiszkowna* (kūdikio motina), *Josephus Jurgutowicz* (krikšto tėvas), *Marciana Tarwidowa* (krikšto motina) (62).

Josepho Tarwid (kūdikio tėvas), *Marianna Szlepsiowna* (kūdikio motina), *Jgnatius Woytkiewicz* (krikšto tėvas), *Anna Luczynka* (krikšto motina) (69).

Josepho Styrbowicz (kūdikio tėvas), *Barbara Ostrowska* (kūdikio motina), *Antonius Eytowski* (krikšto tėvas), *Magdalena Ostrowska* (krikšto motina) (39).

Kaip matyti, kūdikio tėvo ir motinos pavardės yra skirtinios. Taigi Kulių parapijos bažnytinėje knygoje pavardė dar nėra traktuojama kaip bendras visiems vienos šeimos nariams asmenvardis. Galbūt reikėtų pritarti nuomonei, jog tai susiję su bažnytinės šaltinių tradicijos specifika (Ramonienė 1985: 57). Nors pastebėti įvairavimai liudija, jog ši tradicija nebuvo bendra ir vienokį ar kitokį moterų įvardijimą neretai lémė tam tikra konkrečioje parapijoje nusistovėjusi krikšto registracijos akto forma (Maciejauskienė 1991: 296).

Tačiau lyginant XVII, XVIII ir XIX a. bažnytinės knygų duomenis vis dėlto nesunkiai pastebimi poslinkiai, liudijantys apie antrojo įvardijimo nario (pavarde) pripažinimą ar net megiminimus vertinti jį kaip bendrą visiems šeimos nariams asmenvardį. Čia turimi omenyje tik moterų įvardijimai.

Štai XVII a. Užpalų ir Videniškių parapijų bažnytinėse knygose krikštijamų kūdikių motinos dažniausiai užrašomas tik vardu. Taip elgiamasi ir XVII–XVIII a. Daugailių parapijos bažnytinėje knygoje. Visais atvejais išimtys labai retos (Maciejauskienė 1991: 263, 274, 282). XVIII a. vidurio Linkmenų parapijos knygoje tokį įvardijimą nėra. Čia kūdikių motinos jau užrašomas net trimis asmenvardžiais – vardu, pavarde pagal tėvą ir pavarde pagal vyra (Maciejauskienė 1991: 293). Toks įvardijimas užfiksotas ir XVIII a. pabaigos šaltinyje – 1795 m. Žemaičių vyskupystės krikšto registracijos aktų knygoje, nors dažniau-

siai čia kūdikių motinos įvardijamos vardu ir pavarde pagal tėvą (Ramonienė 1985: 57).

Įdomių duomenų, liudijančių tendenciją traktuoti pavardę kaip bendrą šeimos asmenvardį, pastebėta Inturkės parapijos bažnytinėje knygoje (8 šaltinis). Joje registruoti jungtvių aktai. Kaip yra išprasta tokiais atvejais, nuotakos juose užrašomas vardu ir mergautine pavarde (pagal tėvą), pvz.: *Sophiam Gagiowna* (čia ir kitur vardo gal. linksnio forma; 57), *Dominicam Jowoyszowna* (70), *Annam Kurszyniowna* (57), *Domitillam Pietkiewiczowna* (61), *Martianam Pipirówna* (97). Be jų, tokiai akte dar užfiksuoti jaunojo ir liudytojų įvardijimai. Vardai juose paprastai rašomi lotynų kalba (kaip ir visas akto registracijos tekstas), o pavardės – lenkų kalba.

Nuo 57 knygos lapo pastebėta kitokia šių aktų rašymo tvarka. Jaunojo ir nuotakos įvardijimai paminimi išprasto šiam atvejui formulavimo pradžioje. Vėliau susituokusiuju įvardijimai pakartojami lenkų kalba rašytame tekste, kurio pabaigoje sutuoktiniai pasirašo prie savo įvardijimų (dažniausiai trimis kryželiais). Čia pasirašo ir jungtvių liudytojai (taip pat trimis kryželiais). Buvusių nuotakų įvardijimai po jungtvių nėra vienodi ir, kaip rodo rašysena, labai priklauso nuo įrašus dariusių asmenų.

Dalis susituoksių moterų įvardytos taip pat kaip ir prieš jungtuves. Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose nurodomi jaunojo ir nuotakos įvardijimai prieš jungtuves (vardų rašomas gal. linksnio formos), o po brūkšnio – sutuoktinės įvardijimas po jungtvių: *Ferdinandum Buywid*, *Marcianam Bukowska – Marcianna Bukowska* (83), *Joannem Kowzan*, *Annam Łowkiowna – Anna Łowkiowna* (98), *Joannem Krzywicki*, *Corneliam Bitowtowna – Kornelia Bitowtowna* (100), *Joannem Rutkowski*, *Annam Kurszyniowna – Anna Kurszyniowna* (57). Tačiau yra daug ir tokių susituoksių moterų įvardijimų, kuriuose fiksuojama ir ką tik įgyta moters pavardė pagal vyra. Tai daroma trejopai: 1) po vardo nurodant, iš kokios šeimos moteris kilusi (tai lyg tam tikras mergautinės pavardės variantas), ir pavardę pagal vyra: *Ignatium Akinis*, *Dorotham Dubowska – Dorota z Dubowskich Akinowa* (69), *Thomam Jasiunas*, *Judytham Gagiowna – Judyta z Gagiow Jasiunowa* (79), *Gabrielem Kayrys*, *Victoram Werykowna – Wiktorya z Werykow Kayrowa* (80), *Jgnatium Koyiewicz*, *Constantiam Mickowna – Konstancya z Micków Koyrewiczowa* (72); 2) po vardo rašant dvi pavardes – mergautinę ir pagal vyra: *Josephum Kucharewic̄z*, *Antonellam Juchniewiczowna – Antonella Juchniewiczowna Kucharewiczowa* (82), *Georgium Pukian*, *Domicellam Gołowecka – Domicella Gołowecka Pukianowa* (82), *Josephum Zała*, *Martam Miſiunowna – Marta Miſiunowna Załowa* (94); 3) po vardo rašant tik naują pavardę pagal vyra: *Antonium Bikont*, *Juditham Letowtowna – Judytha Bikontowa* (92), *Jacobum Gagis*, *Martianam Nienartowiczowna – Martianna Gagiowa* (77), *Thomam Romeyko*, *Tereſsam Bikonciowna – Teressa Romeykowna* (65).

Šis ekskursas į kitą šaltinį (trumpam nutraukus Kulių parapijos moterų asmenvardžių analizę) liudija stiprejančią tendenciją ir bažnytiniose šaltiniuose

vertinti pavardę kaip bendrą šeimos narių asmenvardį. Tai, beje, patvirtina ir kito šaltinio – 1857 m. metrikų išrašų knygos – antroponimija. Bet apie tai šiek tiek vėliau.

Grįžtant prie Kuliu parapijos bažnytinės knygos kūdikių motinų pavardžių reikia pasakyti, kad jos turi neištekėjusių moterų pavardėms būdingas priesagas (kaip jau buvo minėta, tai pavardės pagal tėvą). Net 741 iš jų sudaryta su slaviška priesaga -ovna, pvz.: *Agatha Abarowna* (53), *Magdalena Anuziowna* (44), *Mariana Badawgowna* (29), *Francisca Balsewiczowna* (60), *Anna Baltmisižkiowna* (23), *Victoria Beywidowna* (60), *Helena Blagnayciowna* (49), *Barbara Buczniowna* (26), *Theresia Budrykowna* (52), *Lucia Bugayłowna* (67), *Johanna Bumblowna* (37), *Helena Butkiewiczowna* (34), *Marciana Dawgintowna* (32), *Barbara Dawkszowna* (42), *Brigida Dymgaylowna* (28), *Marianna Eytutowiczowna* (69), *Agnete Gaylowna* (62), *Justina Gaudutowna* (37), *Marianna Giedgowdowna* (1), *Anna Giedrymowna* (15), *Feliciana Gielzyniowna* (57), *Marianna Girgzdowna* (35), *Anna Girkontowna* (59), *Barbara Gudayciowna* (44), *Magdalena Janulewiczowna* (65), *Anna Kayrowna* (5), *Martiana Kniupsztowna* (67), *Monica Kontawtowna* (10), *Martiana Krypowiczowna* (35), *Marianna Kubiłowna* (34), *Antonina Łaukinayciowna* (68), *Petronilla Lingowna* (49), *Scholastika Milaszewiczowna* (12), *Magdalena Mineykowna* (30), *Marianna Narbutowna* (44), *Veronica Narkiewiczowna* (48), *Petronilla Narmontowna* (48), *Agnete Paszwełniowna* (69), *Antonina Rymkiewiczowna* (66), *Anna Rupszowna* (58), *Veronica Saudargowna* (28), *Johanna Symutowna* (65), *Catharina Srebalowna* (48), *Rosalia Strawkiewiczowna* (42), *Magdalena Sungaylowna* (56), *Barbara Szakiniowna* (48), *Anna Szeputowiczowna* (23), *Rosalia Tarwidowna* (39), *Marciana Tawdginowna* (11), *Iohanna Tylwikowiczowna* (54), *Anna Uzwandenowna* (26), *Rosalia Waysznarowna* (36), *Juditha Walancewiczowna* (24), *Anna Warnelowna* (40), *Mariana Woyszwiliowna* (21), *Victoria Zeymiowna* (55), *Agnete Żylowna* (30), *Anna Żutowntowna* (21), *Agatha Zwerzdowna* (33).

Šaltinyje užrašytos analogiškos vyru pavardės rodo, kad priesaga -ovna dedama prie jų formų be galūnių, pvz.: *Beywid* (58), *Butkiewicz* (33), *Giedgowd* (68), *Girkonti* (66), *Kontowtd* (42). O tais atvejais, kai pavardė turi lietuvišką (ar suslavintą) galūnę, pvz.: *Anuzis* (31), *Baltmiszkis* (12), *Bucznis* (12), *Bugaylo* (28), *Bumblis* (30), *Dawgintis* (58), *Dymgayło* (3), *Gaudutis* (48), *Gielzinis* (41), *Kniupszta* (52), *Kubilus* (29) ir pan., ji atmetama.

4 kūdikių motinų pavardės sudarytos su tos pačios reikšmės slaviška priesaga -evna: *Francisca Kuprewna* (69), *Marianna Legowiczewna* (46), *Marianna Matulewna* (31), *Petronilla Strawkewna* (32).

Kitos moterų pavardės turi slaviškas -sk- tipo priesagas, pvz.: *Justina Alszewska* (5), *Barbara Astrowska* (1), *Marianna Berzanska* (67), *Johana Dyrwianka* (23), *Marianna Dulinska* (38), *Agnete Eytowska* (41), *Petronilla Giełumbicka* (57), *Magdalena Gudowska* (27), *Barbara Kawecka* (44), *Petronilla Kirklewska* (45), *Elisabetha Kuczynska* (33), *Teresia Nagrecka* (22), *Johana Pilkowfka* (51), *Anna*

Telszyńska (55), *Elisabetha Wysocka* (44), *Teresia Zabłocka* (36), *Helena Zylinska* (60). Iš viso tokią pavardžių šaltinyje užrašyta 165. Tokios pat darybos analogikos vyrų pavardės, pvz.: *Alszewski* (31), *Astrowski* (8), *Berżanski* (5), *Dyrwianski* (66), *Duliński* (51), *Kawecki* (59), *Nagrecki* (29), *Zylinski* (28) ir pan., liudija, kad minėtosios moterų pavardės dažniausiai sudaromos nepridedant jokios papildomos priesagos, o tik pakeičiant galūnę. Tik taip buvo elgiamasi ir daugelyje peržiūrėtų XVIII a. dokumentų (Maciejauskienė 1991: 280). Tačiau trys atvejai, užrašyti Kulių parapijos knygoje, rodo įsigalint ir kitokią praktiką, t.y. ir prie tokio tipo pavardžių sudarant moterų pavadės dėti šiam reikalui išprastas priesagas: *Marianna Kaweckowna* (67), *Theresia Nagreckowna* (67), *Anna Zabłockowna* (2) (plg. moterų pvd. *Kawecka*, *Nagrecka*, *Zabłocka* ir vyrų *Kawecki*, *Nagrecki*, **Zablocki*).

Be daugybės su slaviškomis priesagomis sudarytų kūdikių motinų pavardžių, šaltinyje pasitaikė 5 pavardės, turinčios lietuvišką priesagą -aitė: *Ana Piaułaykayte* (67), *Anastasia Kiiawskayte* (58), *Veronica Stankayte* (66), *Rosa Strawkayte* (67), *Rosalia Wayczayte* (68). Jos sudarytos iš vyrų pavardžių, kuriuos šaltinyje užrašytos taip: *Piawlok* (7), *Kijewski* (33), *Stankus* (34, 46, 47, 48, 65), *Strawkas* (14, 16, 67), *Wayczys* (55). Sunku paaiškinti, kodėl greta daugybės su slaviškomis priesagomis sudarytų pavardžių 5 vis dėlto turi šiam reikalui vartotas lietuviškas priesagas, kodėl minėtosios pavardės tokiu būdu buvo išskirtos iš visų kitų. Viena moters pavardė turi lietuvišką priesagą -alė: *Catharina Wezbonale* (64).

Dviejų kūdikių motinų pavardės visiškai sutampa su analogiškomis vyrų pavardėmis. Tai: *Agatha Narkiewicz* (7) – plg. *Franciscus Narkiewicz* (40), *Georgius Narkiewicz* (66), *Ioanne Narkiewicz* (54), *Michael Narkiewicz* (11) ir kt.; *Elisabetha Stupelis* (59) – plg. *Jgnatio Stupelis* (2), *Joanne Stupelis* (44), *Stanislao Stupelis* (57), *Vincentius Stupelis* (55) ir kt.

Tarp visų kūdikių motinų įvardijimų išskiria 4, kai moteris užrašyta tik vardu: *Iohanna* (42), *Magdalena* (62), *Rosalia* (45), *Veronica* (45).

Krikštoto motinomis, kaip žinoma, galėjo būti ir ištekėjusios, ir neištękėjusios moterys. Jų šaltinyje minima 948. Visos įvardytos dviem asmenvarčiais – vardu ir pavarde.

Krikštamočių pavardžių daryba labai slaviška. Net 476 iš jų sudarytos su priesaga -ova, vartota ištekėjusių moterų pavardžių sudarymui iš vyro pavardės, pvz.⁶: *Helena Ałuciowa* (35), *Elisabeth Anużewiczowa* (12), *Anna Bakiewiczowa* (10), *Catharina Baltrymowa* (3), *Veronica Baltusiowa* (44), *Agnes Bedawgowa* (56), *Victoria Dawgielowa* (43), *Anna Dawnorowa* (5), *Petronilla Diburiowa* (55), *Magdalena Drungiliowa* (27), *Veronica Giembuttowa* (10), *Marianna Grygułowa* (7),

⁶ Čia ir kitur atrenkant pavyzdžius stengiamasi neminėti jau anksčiau pateiktų, nors ir su skirtingomis priesagomis sudarytų, pavardžių.

Anna Grykštowiczowa (28), *Barbara Jurgulowa* (1), *Barbara Kazragiowa* (53), *Teresia Kiawleykowa* (60), *Anna Kinczowa* (44), *Catharina Łaurynkowa* (26), *Anna Lingiewiczowa* (35), *Marciana Lutykiowa* (27), *Anna Łužpyniowa* (5), *Petronilla Mazonowa* (38), *Veronika Metrykowa* (48), *Anna Minczowa* (44), *Anna Narwajsiowa* (69), *Agatha Pareygiowa* (46), *Magdalena Pawksztowa* (38), *Marianna Płaypiowa* (68), *Barbara Prysztowna* (11), *Francisca Putramentowa* (37), *Judith Rawdoniowa* (32), *Magdalena Rymekowa* (12), *Mariana Rupeykowa* (29), *Catharina Smilingiowa* (48), *Magdalena Styriowa* (34), *Elisabetha Stupelowa* (53), *Magdalena Szlepeciowa* (33), *Barbara Tumowa* (34), *Elisabeth Urnikiowa* (3), *Brigitha Widmontowa* (66), *Agatha Wirsylowa* (24).

Neištekėjusių krikštamočių pavardės sudarytos su priesaga -ovna, pvz.: *Christina Batwilowna* (58), *Barbara Bładnowna* (55), *Anna Budwitowna* (6), *Agatha Butkowna* (49), *Anna Ciuzelowna* (54), *Monica Dylewiczowna* (44), *Rosa Dobilowna* (63), *Victoria Eytowiczowna* (42), *Martiana Galdykowna* (44), *Barbara Gwazdykowna* (21), *Constantia Jakubaytowna* (36), *Elisabetha Jundułowna* (35), *Petronilla Kniukszowna* (53), *Clara Kondratowna* (35), *Cecilia Kubelewiczowna* (4), *Francisca Kupriowna* (58), *Clara Montwidowna* (35), *Marianna Narkowna* (44), *Justina Rudowna* (66), *Marianna Sawserowna* (55), *Johanna Serputowna* (39), *Marciana Skluderowna* (22), *Petronilla Slusznewiczowna* (57), *Veronica Stropiowna* (69), *Anna Stupelewiczowna* (6), *Marianna Szymkowna* (44), *Anna Szleyowna* (65), *Magdalena Werkowna* (56), *Marianna Zabitowna* (32), *Rosalia Žadeykowna* (38).

Priesagos -ovna bei -ova ir čia dedamos prie pavardžių, kurios šaltinyje užrašytos be galūnių, pvz.: *Bakiewicz* (2, 18, 56 ir kt.), *Dylewicz* (26), *Eytowicz* (23, 24, 30, 36 ir kt.), *Gryksztowicz* (23, 65, 66 ir kt.), arba atmetus lietuvišką (kartais suslavintą) vyriškos pavardės galūnę, pvz.: *Atutis* (5, 12, 34, 66 ir kt.), *Baltrymas* (44, 58, 66), *Butkus* (48), *Ciuželis* (19, 26 ir kt.), *Dobiłas* (35), *Galdykas* (15), *Dowgiałło* (46), *Drungillo* (21), *Jurgulis* (12) ir t.t.

Ir ištekėjusios, ir neištekėjusios krikštamatės gali turėti pavardes su -sk- tipo priesagomis, pvz.: *Marianna Baranowska* (10), *Magdalena Bartaszewska* (35), *Anna Buczynska* (38), *Marianna Grygulowska* (47), *Anna Gunczewska* (67), *Magdalena Janczewska* (57), *Victoria Karwowska* (22), *Barbara Łapinska* (33), *Marianna Luczyńska* (52), *Anna Łukowska* (51), *Marianna Myszkowska* (31), *Veronica Paplawska* (23), *Anna Puszynska* (32), *Marianna Sawicka* (47), *Catharina Skulska* (52), *Johanna Sokolowſka* (42), *Magdalena Szarkowska* (53), *Johana Turowska* (29), *Marianna Wasilewska* (69), *Petronilla Woynowska* (46), *Johanna Zaborska* (55) ir pan. (iš viso 160 tokio tipo pavardžių). Kaip matyti, jos sudarytos pakeitus vyriškos pavardės galūnę. Pasitaikė tik du atvejai, kai prie tévo pavardės, atmetus galūnę, pridedama slaviška priesaga -ovna: *Elena Beržonskowna* (61), *Magdalena Nagreckowna* (67).

Pavardžių su slaviškomis priesagomis skaičių dar papildo viena, sudaryta su priesaga -evna: *Marianna Dawidowiczewna* (2).

Taigi ir krikštamočių pavardžių daryba liudija labai stiprū lietuvių asmenvardžių slavinimą. Todėl vėlgi atkreipia dėmesį kelios pavardės, sudarytos su lietuviškomis priesagomis. Tai: *Juditha Berniotieny* (67), *Magdalena Judienie* (52), *Marianna Szukienie* (67) – su priesaga -ienė ir *Agatha Płusawskaite* (68) – su priesaga -aitė. Pastaroji pavardė dar išsiskiria ir tuo, kad čia lietuviška priesaga pridėta prie -sk- tipo priesagą turinčios pavardės.

Dviejų krikštamočių pavardės panašios į vyriškas: *Petronilla Lawryntko* (37), *Marcianna Lutyko* (5).

2.2. Visiškai kitoks moterų įvardijimo vaizdas yra antrame peržiūrėtame bažnytiniaiše šaltinyje – 1857 m. Verkių, Musninkų, Sudervės, Nemenčinės ir kt. bažnyčių gimimo, sutuoktuvių ir mirties metrikų išrašų knygoje (18 šaltinis). Šaltinis rašytas rusų kalba.

Knyga prasidesta **santuokos registracijos aktų** išrašais, iš kurių išrinkta 319 moterų įvardijimų. Tai nuotakų ir jų bei jaunikių motinų užrašymai. Šiaip jau šios šaltinio dalies išrašai liudija, kad pavardė, skirtingai nei Kulių parapijos bažnytinėje knygoje, traktuojama kaip bendras visai šeimai asmenvardis. Tai visų pirma atspindi įvardijant nuotakų ir jaunikių tėvus. Jie paprastai užrašomi kartu, juos jungia ta pati pavardė. Štai keletas viename santuokos metrikų išraše esančiu įvardijimų pavyzdžių: *Якуба Михалкевича* (kilm.; jaunikis), *съ Юльею Романовскою* (inag.; nuotaka), *Габриеля и Анастазию урожд:* *Судовны Михалкевичевъ* (kilm.; jaunikio tėvai), *Казимержа и Розалии урожд.: Роковской Романовскихъ* (kilm.; nuotakos tėvai) (3).

Якуба Скаржинского (kilm.; jaunikis), *съ Петрониллею урожд.* *Яцкевичевною Романовскою...вдовою* (inag.; nuotaka), *Вавржинца и Марьянны урожд: Волейшевны Скаржинскихъ* (kilm.; jaunikio tėvai), *Казимержа и Марьянны урожд: Янушевичевны Яцкевичевъ* (kilm.; nuotakos tėvai) (4).

Адама Высоцкаго (kilm.; jaunikis), *съ Агатою Суботовичевною* (inag.; nuotaka), *Мартина и Марцианы урожденной Максимовичевной Высоцкихъ...* (kilm.; jaunikio tėvai), *Яна и Кристины урожденной Бразиовной Суботовичей* (kilm.; nuotakos tėvai) (40).

Kaip matyti, tą pačią pavardę turi jaunikis ir jo tėvai, nuotaka ir jos tėvai, vyras ir žmona.

Santuokos aktų išrašuose minimos moterys įvardijamos nevienodai. Nuotakos, t.y. kol kas neištekėjusios moterys, paprastai užrašomas dvieju asmenvardžiais – vardu ir pavarde. Pastaroji yra sudaryta iš tėvo pavardės, vartojant slaviškas priesagas. Dažniausia jų čia yra -evna, pvz.: *съ Терессою Балюкевичевною*⁷ (55), *съ Мариянною Билевичевною* (59), *съ Ружею Даукшевною* (53), *съ Розалию Карвелевною* (44), *съ Розалию Керновичевною* (58),

⁷ Čia ir kitur atsisakyta linksnio pavadinimo sutrumpinimo inag., kurį atstoja prielinksnis „su”.

съ Юстиною Линкевичевною (37), съ Рахелию Микелевичевною (59), съ Паулиною Петкевичевною (46), съ Марціянною Петруканцевною (54), съ Анною Синкевичевною (35), съ Агатою Суботовичевною (40), съ Йозефатою Урбановичевною (59), съ Анелею Зинкевичевною (45). Antroji pagal dažnumą yra priesaga -ovna (rašoma -овна ір -увна), pvz.: съ Урушлею Бовгирдовною (5), съ Павлиною Буйловною (50), съ Анною Довейковною (31), съ Розалію Дзидзяновною (53), съ Марціянною Яненовною (31), съ Маріянною Іодковною (32), съ Йосефатою Курпшовною (55), съ Евою Сараліовною (53), съ Розалією Шацковною (29), съ Розалією Буйвидувною (7), съ Изабеллею Даشكевичувною (7), съ Петрониллею Шалтоновичувною (7).

Dalies nuotakų pavardės turi slavišką -sk- tipo priesagą, pvz.: съ Катеринною Белявскою (30), съ Маріанною Чернявскою (43), съ Анелою Дубницкою (57), съ Йоанною Клюковскою (57), съ Кристиною Млынскою... (32), съ Анною Романовскою (60), съ Розалію Рудзинскою (57), съ Маріанною Рутковскою (47), съ Теклею Витковскою (48), съ Анною Жуковскою (54).

Tais atvejais, kai nuotaka yra antrą kartą ištiekanti moteris, ji įvardijama kitaip. Pavyzdžiu, po vardo ir pavardės, kuri, kaip rodo daryba, yra pagal pirmajį vyra, dar nurodoma ir jos mergautinė pavardė. Tai daroma vartojant žodį *урожденная*. Pastarasis rusų kalboje yra rašomas prieš moters mergautinę pavardę: *Иванова урожденная Волькова – Ivanovà, mergautine pāvarde Vòlkova* (RL IV 434). Šaltinyje šis žodis pateikiamas visas arba vartojami jo sutrumpinimai yp., урожд., rečiau – урож., урожден. Antrą kartą ištiekančią moterų įvardijimuose sutrumpinimų nepasitaikė, pvz.: съ Анелію Енгелевичовою вдовою урожденною Чепанковною (58), съ Марціянною Гасперовичевою урожденную Юргулевичевною... вдовою (55), съ Анною Первейніовою урожденною Ингелевичевною вдовою (59), съ Александрою Ринкевичевою урожденною Якубовскою вдовою (46). Kartais mergautinė pavardė užrašoma po vardo ir tik po to pateikiama pavardė pagal buvusį vyra, pvz.: съ Антониною урожденною Бартосевичевною Кондратовичевою... вдовою (58), съ Анною урожденною Витковскою Туркевичевою... вдовою (51). Pasitaiko, kad antrą kartą ištiekanti moteris įvardijama tik vardu ir mergautine pavarde – съ Антониною урожденною Чеписовною вдовою... (48). Visais atvejais dar nurodoma, kad moteris yra našlė.

Kaip jau buvo matyti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, jaunikio bei nuotakos tévai yra užrašomi kartu. Juos jungia bendra pavardė. Todėl sunku atskirti moterų įvardijimus. Tačiau ir iš tų bendrų užrašymų matyti, kad vyru įvardijimai yra dvinariai, o moterų, nuotakų ir jaunikių motinų, beveik visada trinariai. Be vardo ir pavardės pagal vyra (bendros šeimos pavardės), dar nurodoma ir moters mergautinė pavardė. Ji paprastai rašoma po vardo ir yra sudaryta su šiam reikalui vartotomis slaviškomis priesagomis -evna, -ovna (rašoma ir -uvna), pvz.: *Винцентаго и Катерины урожденной Алюшкевичны*

Витковскихъ (48)⁸, Сымона и Розалии урожденной Бальсевичевны Бояруновъ (46), Шимона и Агнешки урожденной Бейнаровичевны Кичановскихъ (42, 57), Адама и Домицели урожденной Даукшевны Липинскихъ (53), Марцина и Домицели урожденной Двилевичевны Синкевичевъ (45), Томаша и Тересы урожденной Гедройцевны Чечиновъ или Яцевичевъ (58), Кароля и Марцянны урожденной Яцкевичевны Буйловъ (50), Яна и Петронели урожденной Карвелевны Жвиблисовъ (56), Мацея и Розалии урожденной Керновичевны Петкевичевъ (47), Йосифа и Рахели урожденной Мижсаньцевны Чепанковъ (47), Михала и Маріанны урожденной Нарушевичевны Витковскихъ (51), Казимира и Розалии урожденной Петкевичевной Йодковъ (41), Габриеля и Маріанны урожденной Саргевичевны Ячуновъ (51), Онуфраго и Йосафаты урожденной Турловичевны Горскихъ (58);

Юрия и Маріянны урожж. Августовны Лозовскихъ (33), Йоахима и Анны урожденной Бацюловны Сароліов (52), Яна и Кристыны урожденной Бразіовной Суботовичей (40), Матеуша и Софії урожденной Буйловны Гнітковъ (50), Юзефа и Марьянны урожжд. Чернісовны Богдановъ (5), Казимира и Анны урожденной Гейбовичовны Родзевичевъ (60), Ігнатія и Маріяны урожденной Ячниковной Рикойтевъ (38), Габріела и Катерины урожден. Летейковны Саткевичовъ (30), Йосифа и Анны урожденной Мазгеловны Гейбовъ (59), Петра и Марьянны урожденной Суботовичовной Ліпкевичай (40), Матеуша и Маріяны урожденной Зигмонтовной Невяровичай (37).

Išsiskiria grupelė įvardijimų, kuriuose po žodžio *урожденная* pateikiama ne mergautinės pavardės vienaskaitos, bet daugiskaitos kilmininko linksnio forma, pvz.: *Михала и Катаржину урожжд.*: Далецкихъ Витковскихъ (7), *Матеуша и Малгоржаты урожжд.*: Зарычевъ Даукевичевъ (7), *Йосифа и Марьянны урожденной Родзевичай Котловскихъ (41)*, *Діонізія и Петронили урожжд.*: Семплинскихъ Довборовъ (4), *Бонифацего и Розалии урожжд.*: Корженевскихъ Буйвидовъ (7), *Казимержа и Анны урожжд.*: Аугуліовъ Вроновъ (5), *Михала и Анны урожжд.*: Грыгаловичевъ Даукшёвъ (7), *Михала и Марьянны урожжд.*: Медведзевъ Шалтановичевъ (7). Tokiais atvejais lyg ir nurodoma, iš kokios šeimos (giminės) moteris kilusi.

Pasitaikė keletas atvejų, kai moters mergautinė pavardė sudaryta su priesagomis -ova, -eva, kurios, kaip žinoma, buvo vartoamos ištekėjusių moterų pavardžių darybai, pvz.: *Петра и Розалии урожденной Девейковой Манцевичай (41)*, *Викентія и Гелены урожжд. Янушевичевой Здановичай (36)*, *Станислава и Марьянны урожденной Ступенковой Гедвидзіовъ (35)*, *Петра и Кристины*

⁸ Čia pateikiami abiejų tėvų įvardijimai. Taip, kaip užrašyta šaltinyje. Atskirti iš jų vien motinų įvardijimus nėra paprasta ir atrodė netikslinga. Įvardijimuose dažniausiai yra užrašytos visu asmenvardžių kilmininko linksnio formos. Tik moterų mergautinės pavardės pasitaiko ir įnagininko linksnio formą.

урожденной Касиловичовою Перовичовъ (32). Galima įtarti, kad tai rašybos riktais. Nors gali būti ir kitaip (plg. krikšto registracijos aktų išrašuose pasitai-kančius analogiškus moterų įvardijimus, kurie bus aptarti vėliau).

Tik dvi (iš 209) nuotakos ir jaunikio motinos yra užrašytos dviem asmenvar-žiaisiais, t.y. vardu ir pavarde pagal vyra: *Станислава и Констанцији Зинкевичовъ* (31), *Петра и Магдалены Невядомскихъ* (30).

Viena jaunikio, nesantuokinio sūnaus, motina užrašyta tik vardu: *Крестьянки Констанцији незаконнорожденного сына...* (46).

Krikšto registracijos aktų išrašuose minimas krikštijamas kūdikis, jo tėvai bei krikštateviai. Be jų, kartais dar užrašomi ir kiti krikšto apeigose dalyvavę asmenys, tarp jų ir moterys. Įvardijimai šiuose išrašuose atrodo taip:

Казимержъ (kūdikio vardas), *Матеуша и Марциянны урожд. Ковалевской Рымкевичовъ* (kilm.; kūdikio tėvai), *Винценты Ковалевский* (krikšto tėvas), съ *Домицелею Буткевичовою женено Викентія* (inag.; krikšto motina) (76–77).

Пелагія=Валерія (du naujagimės mergaitės vardai), *Кароля и Зофію урожд: Коновичевой Радзишевскихъ* (kūdikio tėvai), *Іванъ Грынцевичъ* (krikšto tėvas), съ *Винцентыною женено Александра* (krikšto motina), *Фердинандъ Чижевскій* (dalyvavęs asmuo), съ *Францишкою Скиндеръ девицею* (dalyvavusi moteris) (80–81).

Пiotrъ (kūdikio vardas), *Станислава и Барбары урожд: Бунишовъ Ловцевичевъ* (kūdikio tėvai), *Кароль Рынкевичъ* (krikšto tėvai), съ *Петронильею Рынкевичовою Супругою Михала* (krikšto motina), *Юзефъ Даукша* (dalyvavęs asmuo), съ *Терессою Гуцевичовою вдовою* (dalyvavusi moteris) (99–100).

Moterys, minimos krikšto registracijos aktų išrašuose, įvardijamos labai įvairiai.

Kūdikių motinos, kaip ir nuotakų bei jaunikių motinos santuokų metri-ku išrašuose, paprastai užrašomas kartu su vyrais, t.y. krikštijamų kūdikių tė-vais. Ir čia, be bendros šeimos pavardės, dar nurodoma moters mergautinė pa-vardė. Pastarosios daryba bei forma įvairoja. Vartojamos vien slaviškos prie-sagos -evna, -ovna (rašoma ir -uvna), pvz.: *Казимержа и Францишки урожденной Амалковичевны Клебанскихъ* (175–176), *Петра и Розалии урожденной Андрушкайцевны Кожуковскихъ* (145–146), *Адама и Терессы урожденной Петруканецевны Суденисовъ* (178–179), *Матеуша и Марциянны урожденной Шакевичевны Йодковъ* (145–146), *Антонего и Йозефаты урожденной Волэйшевны Быстржиновскихъ* (176–177);

Станислава и Анели урожд. Дзидзяловны Казакевичевъ (191–192), *Людвика и Людвики урожденной Ямонтовны Родзевичевъ* (89–90), *Яна и Анели урожденной Кабелисовны Крыловичевъ* (180–181), *Игнацего и Терессы урожденной Мацюловны Мечковскихъ* (178–179), *Матеуша и Анны урожденной Жвирблювны Саролювъ* (178–179); *Кастана и Анны урожденной Билевичвной Кульвичовъ* (105), *Михала и Катаржини урожденной Скиберовной Томашуновъ* (115); *Валентія и Каролины урожденной Андрюкайцовной*

Вижинювъ (104), Юстина и Домицели урожденной Гайгалюновой Войтекуновъ (110), Матвея и Тересы урожденной Гелажинюновой Радзюновъ (105), Ивана и Розалии урожденной Салецюновой Якубеновъ (106), Кароля и Уршули урожденной Скарулюновой Пузевичовъ (115).

Nemaža moterų mergautinių pavardžių turi -sk- tipo priesagas, pvz.: *Винцентего и Йозефаты ур. Бялунской Яцевичевъ (189–190), Антонего и Антонины ур. Дубицкой Яцкевичевъ (118–119), Кароля и Розалии ур. Жуковской Буйловъ (183–184), Антонего и Эвы урожденной Гирульской Торейлисовъ (182–183), Юрія и Павлины урожденной Пажусинской Брузгуловъ (106); Павла и Марціянны урожденной Гравинскою Матуевичовъ (146–147), Войчеха и Петрунели урожденной Ширвинскою Бржезовскихъ (144–145), Йосифа и Цецілії урожденной Корженевскою Милейковъ (133–134).*

Kur kas dažniau nei santuokos aktų registracijos išrašuose čia pasitaikė atvejų, kai mergautinė moters pavardė sudaryta su priesagomis -eva, -ova (-uva), pvz.: *Доминика и Розалии урожденной Гелажиновой Ошаковъ (112), Петра и Розалии урожд: Римшовой Прокоповичовъ (80–81), Антона и Крыстини урожденной Статкуновой Ковалевскихъ (108), Якуба и Францишки урожденной Готовтовою Лучуновъ (136–137); Сымона и Петрунели урожд: Бартошевичевой Янковскихъ (77–78), Йозефа и Антонины урожд: Либертовичевой Балюкевичовъ (75–76), Викентія и Аполіоніи урожд: Римшевичевой Шведовичовъ (76–77), Юрія и Мар'янны урожденной Горневичевою Буткевичовъ (134–135), Яна и Францишки урожденной Рыбалтовичевою Лозовскихъ (131–132) ir kt.*

Vien rašybos riktais paaiškinti šiuos mergautinių pavardžių darybos su priesagomis -ova, -eva atvejus vargu ar būtų tikslu, nes jie palyginti dažni. Galima būtų manyti, kad tai rusų kalba rašytame dokumente atsiradusi tendencija suniveliuoti iš lenkų kalbos atėjusius priesagą -ova, -eva ir -ovna, -evna vartosenos skirtumus. Kaip žinoma, rusų kalboje ir ištekėjusių, ir neištekėjusių moterų pavardės sudaromos iš vyro ar tėvo pavardės su priesagomis -ova, -eva. O priesagos -ovna, -evna vartojamos šios tautos įvardijimui įprasto tėvavardžio (*отчество*) darybai.

Šioje bažnytinės knygos dalyje kur kas dažniau nei anksčiau pasitaiko ir tokį įvardijimą, kuriuose moters mergautinės pavardės vienaskaitos forma yra pakeista daugiskaitos kilmininku. Tokiu būdu nurodoma, iš kokios šeimos moteris yra kilusi, kokia tos šeimos pavardė, pvz.: *Бартломея и Петронели урожд: Далецкихъ Геглисовъ (96–97), Йозефа и Грасыльды урожд: Янковскихъ Быстрыновскихъ (85–86), Теофилия и Домицели урожд: Орловскихъ Ягеловичовъ (81–82), Михала и Францишки урожд: Шалковскихъ Буйвидовъ (96–97), Казимержа и Гелены урожд: Жилинскихъ Зaborovskихъ (83–84); Пiotra и Мар'янны урожд: Бартошевичовъ Бернатовичовъ (87–88), Piotra и Анны урожд: Белкевичовъ Геглювъ (88–89), Миколая и Анны урожд: Буйвидовъ Войткевичовъ (89–90), Францишка и Анны урожд: Девейковъ Руса-*

кевичевъ (86–87), Юзефа и Агаты урожд: Матулевичовъ Батуровъ (88–89), Винцентего и Терессы урожд: Вейкишовъ Пуркевичовъ (83–84); Кароля и Рахели урожд: Армановичевъ Девейковъ (95–96), Яна и Катаржини урожд: Русакевичевъ Сеюновъ (94–95).

Šiuos įvardijimus papildo dar vienas, kuriamės vietoje žodžio урожденная yra prielinksnis съ (iš): Станислава и Евы съ Козловскихъ Ковалевскихъ (131–132). Čia taip pat nurodoma, iš kokios šeimos moteris kilusi.

Kitokie, t.y. ne trinariai, kūdikių motinų įvardijimai reti. Tik viena santuokinių kūdikio motina yra užrašyta vardu ir pavarde: Казимержа и Юзефаты Бейновскихъ (87–88). Dviem asmenvardžiais yra įvardytos šaltinyje minimos nesantuokinių kūdikių motinos. Jų pavardės turi neištekėjusių moterų pavardėms būdingas priesagas -евна, -овна, pvz.: Марыанны Батраньцевны (kilm.; 180–181), Юлии Дацевичевны (kilm.; 192–193), Марциянны Минковичевны (kilm.; 181–182), Йозафаты Урбановичевны (kilm.; 185–186), Антонины Первейнисовны (kilm.; 184–185), arba kitokias, pvz.: Каролины Чаплинской (kilm.; 75–76), Текли Клевинской (75–76), Іанны Клюковской (183–184), Анны Липинской (96–97), Марьянны Жуковской (79–80), Петронели Волейшанки (108). Tokie įvardijimai yra palyginti reti.

Visai kitaip krikšto metrikų išrašuose yra įvardijamos krikšto motinos. Tai ištekėjusios ir neištekėjusios moterys.

Ištekėjusios krikštamotės dažniausiai įvardijamos nurodant, kieno moteris yra žmona. Jau pati šios šeimyninės padėties moters pavardė, sudaryta iš vyro pavardės, atrodytų, teikia informaciją, kad moteris yra vieno ar kito vyro žmona. Tačiau bendra abiems sutuoktiniams pavardė įvardijant krikštamotės arba visai nenaudojama, arba manoma, jog jos nepakanka, todėl pridedama dar ir vyro vardo nuoroda.

Pirmuoju atveju (o tokiai yra dauguma) moteris užrašoma tik vardu, o po to aprašomuoju būdu, t.y. vartojant žodžius супруга arba жена, nurodoma vyro vardas ir pavardė. Bendriniai žodžiai rašomi įvardijimo gale, t.y. po vyro vardo ir pavardės (labai retai – pavardės ir vardo), arba iš karto po moters vardo. Štai pluoštas tokiai krikštamočių įvardijimų: съ Анною Матеуша Ильгиса супругою (116), съ Крыстиною Казимира Рудака супругою (115), съ Крыстиною Габрыеля Якубена супругою (115), съ Каролиною Станислава Мателянца супругою (113), съ Розалию Викентия Волейши Супругою (112), съ Агатою Михала Стразда супругою (112), съ Каролиною Теофила Станевича Супругою (146–147), съ Марьянною Матвея Папшуна Супругою (107), съ Ельзбетою Антона Жвингеля супругою (106), съ Крыстиною Антона Андрукойця супругою (105), съ Антониною Андрея Гегля супругою (104); съ Петронелю Викентия Здановича жену (150), съ Марянною Йосифа Андрукайця жену (147–148), съ Каролиною Йозефа Маркевича жену (146–147), съ Петрунелею Мацея Печуля жену (141–142), съ Анастазию Казимера Ковалевского жену (139–140), съ Уришлею Стефана Лучуна жену (139–140); съ Анною Таборета

Яна женою (144–145), съ *Катаржиною Совлевича Каетана женою* (133–134), съ *Маріяною Довейки Андрея женою* (142–143);

съ *Агатою супругою Йозефа Блажевича* (179–180), съ *Анелею супругою Йозефа Гульбиновича* (179–180), съ *Йозефатою супругою Казимержа Норейки* (179–180), съ *Терессой супругою Петра Микелевича* (177–178), съ *Катаржиною супругою Йозефа Нарушевича* (176–177), съ *Каролиною супругою Банивентура Бальсевича* (190–191), съ *Катаржиною супругою Игнацего Люберта* (184–185), съ *Марыанною супругою Аугустына Юргелевича* (184–185), съ *Марыанною супругою Йосефа Жвирбиса* (182–183), съ *Констанцією супругою Казимержа Мартуля* (84–85); съ *Доротай женою Кароля Букши* (81–82), съ *Урушлею женою Яна Кривотовича* (78–79), съ *Юзефою женою Казимержа Бовгирда* (77–78).

Kartais tokio tipo įvardijimuose dar nurodomas vyro socialinis luomas, pvz.: съ *Людвикую Супругою Дворянина Людвика Кодзевича* (73–74), съ *Анною женою Крестьянина Казимержа Бартошки* (75–76), съ *Констанцією Супругою Крест. Іендржеся Кулаковскаго* (91–92).

Kitais atvejais užrašoma moters vardas bei pavardė ir priduriama nuoroda, kieno ji žmona. Daugumos moterų pavardžių priesagos *-ova*, *-eva* liudija, kad tai pavardės pagal vyra. Taigi papildomai nurodomas tik vyro vardas, vartojant jau minėtus bendrinius žodžius. Pvz.: съ *Розаліею Александровичною супругою Казимержа* (86–87), съ *Розаліею Баторовою супругою Кароля* (86–87), съ *Агатою Бейнаровичною супругою Францишка* (96–97), съ *Анною Бояруновою Супругою Мацея* (91–92), съ *Францишкою Буйвидовою женою Михала* (79–80), съ *Розаліею Йодковою Супругою Яна* (131–132), съ *Анною Римшовою женою Бенедыкта* (80–81); съ *Антониною Балюкевичевою женою Сымона* (75–76), съ *Домицелею Бартошевичевою женою Юзефа* (77–78), съ *Анною Вилькевичевою супругою Антонего* (188–189).

Greičiausiai ir krikštamočių pavardės su *-sk-* tipo priesagomis pakeitus galūnę yra sudarytos iš jų vyrgų pavardžių, pvz.: съ *Фелиціянною Чаплинскою женою Кароля* (83–84), съ *Анною Савицкою Супругою Винценцето* (91–92), съ *Розаліею Верковскою женою Мацея* (81–82), съ *Юстыною Жилинскою женою Юстына* (83–84).

Be čia aptartų dažniausių įvardijimų, kuriuose vienaip ar kitaip nurodoma, kieno moteris žmona, pasitaiko pavienių kitokių. Pavyzdžiu, užrašomas krikštamtotės vardas bei vyro pavardė vartojant žodį *жена*: съ *Ельжбетою Микулича женою* (134–135), съ *Катаржиною Ромейки женою* (133–134), съ *Марьянною женою Поплавскаго* (75–76). Arba rašoma moters pavardė pagal vyra ir dar kartą pakartojama vyro pavardė nurodant, kieno ji žmona: съ *Кизиневичовою Супругою Йержего Кизиневича* (94–95). Pasitaikė atvejų, kai užrašyti tik moters ir jos vyro vardai: съ *Винцентыною женою Александра* (80–81); arba moters pavardė, o vyro vardas: съ *Климаневскою Супругою Францишка* (98–99). Ir pagaliau dar du tokie įvardijimai: съ *Цециліею Мицкевичевою вдовою женою*

Юзефа (79–80), *съ Фелиціянною Батуровою вдовою супругою Онуфрего* (88–89). Čia neaišku, ar krikštamotės yra antrą kartą ištekėjusios moterys, kurių vyrų vardai ir nurodyti, ar jos yra našlės po vyrų, kurių vardai čia užrašyti, mirties. Aiškesni yra šie aprašomojo pobūdžio krikštamočių įvardijimai: *съ Анною вдовою по Яне Юрзелевичу* (77–78), *съ Эльжбетою вдовою по Павлу Пуките* (75).

Neištekėjusios krikšto motinos dažniausiai įvardijamos dviem asmenvardžiais, kurių pirmasis yra vardas, o antrasis pavardė. Kad moterys neištekėjusios, rodo jų pavardžių priesagos -evna, -ovna (-vna). Be to, paprastai dar pasakoma, kad krikštamotė yra mergina (vartojamas žodis *девица*), pvz.: *съ девицею Анелею Балевичевною* (190–191), *съ Паулиною Бальсевичевною девицею* (193–194), *съ девицею Маріяною Гудевичевною* (186–187), *съ девицею Марыанною Керновичевною* (187–188), *съ девицею Францишкою Буйловною* (185–186), *съ Петрунелею Геглювною девицею* (79–80), *съ Констанцею Якубеновною девицею* (106), *съ девицею Мариціанною Карвелювною* (189–190), *съ девицею Анною Латвисовною* (181–182), *съ девицею Евою Саролювною* (178–179), *съ Каролиною Суденисовною девицею* (192–193), *съ девицею Агатою Видутовною* (185–186), *съ девицею Йозефою Вобалисовною* (183–184), *съ девицею Анелею Жвирблисовною* (187–188), *съ Францишкою Скиндерувною девицею* (85–86), *съ Розаліею Шадрейкувною девицею* (95–96). Pavardės *Латвисовною*, *Суденисовною*, *Вобалисовною*, *Жвирблисовною*, *Мазгисувною* (visur įnag.) liudija, kad slaviškos priesagos galėjo būti pridedamos prie visos pavardės, neatmetus jos lietuviškos galūnės – plg. pvd. *Latvis, *Sudenis, *Vabalnis, *Žvirblis, *Mazgis (ar *Mazgys).

Kaip ir kitais atvejais, dalies krikštamočių pavardės turi -sk- tipo priesagas, pvz.: *съ девицею Розаліею Горскою* (175–176), *съ Барбарою Яворовскаю девицею* (150), *съ девицею Богумилою Липинскою* (185–186), *съ Каролиною Луковскою девицею* (88–89), *съ Емаліею Новицкою девицею* (134–135), *съ Юліею Жуковскою девицею* (179–180). Be tokių pavardžių, dar pasitaikė keletas su priesaga -anka: *съ Елисаветою Гайгалинкою девицею* (104), *съ Агатою Радучанкою девицею* (108). Labai retai krikštamotės pavardė nesiskiria nuo analogiškos vyriškos, pvz.: *съ Александрою Ренко* (81–82), *съ Францишкою Скиндеръ* (96–97), *съ девицею Анелею Сенкевичъ* (74–75).

Tik dviem asmenvardžiais, t.y. taip pat kaip neištekėjusios krikštamotės, yra įvardijamos našlės. Jų statusą liudija pavardžių priesagos -ova, -eva. Be to, dažniausiai tai dar nurodoma vartojant žodį *нашлे*. Pvz.: *съ Юзефою Юрьевичовою* (87–88), *съ Терессою Юрьевичовою вдовою* (82–83), *съ Казимирою Петровою* (114), *съ Рохелею Ромейковою вдовою* (114), *съ Рахелею Урбановичевою вдовою* (79–80). Minėta nuoroda liudija, kad ir krikštamotės, kurių pavardės turi -sk- tipo priesagą, yra našlės: *съ Зофиею Куплевскою вдовою* (105), *съ Анною Соботковскою вдовою* (96–97).

Dalis neištekėjusių krikštamočių įvardijamos nurodant, kieno jos dukterys. Tai daroma nevienodai. Dažniausiai užrašoma moters vardas bei pavardė, o po

to nurodomas tévo vardas. Vartoamas žodis *duktė* ir vardo kilmininko linksnio forma. Pvz.: *съ Урушлею Бовгирдовною дочерью Казимержа* (83–84), *съ Теклею Бартосевичувною дочерью Казимержа* (93–94), *съ Марьянною Давейкувною дочерью Антонего* (95–96), *съ Пелягиею Козловскою дочерью Михаила* (78–79), *съ Розалиею Минкелювною дочерью Юзефа* (82–83), *съ Аполіониєю Рынкевичувною дочерью Казимержа* (96–97), *съ Розалиею Волейшовною дочерью Бартломея* (92–93), *съ Барбарою Шидловскою дочерью Казимержа* (75–76).

Kitais atvejais užrašomas tik krikštamotės vardas, o po jo žodis *duktė* ir tévo vardo bei pavardės kilmininko linksnio formos: *съ Анною дочерью Казимержа Войткевича* (97–98), *съ Антониною дочерью Винцентего Гагилевича* (93–94), *съ Каролиною дочерью Тадеуша Сосновского* (98–99), *съ Марьянною дочерью Казимержа Дановского* (77–78), *съ Марьянною дочерью Шимона Бартошки* (94–95), *съ Петронильею дочерью Игнацего Козакевича* (98–99), *съ Розалиею дочерью Францишка Сауевича* (78–79).

Kartais taip įvardijant dar nurodomas ir tévo socialinis luomas: *съ девицею Барбарою дочерью дворянина Казимержа Шидловского* (73–74), *съ Каролиною дочерью Крестьянина Адама Потоцкого* (75–76), *съ Марціанною дочерью кресть: Казимержа Дановского* (97–98), *съ Терессою дочерью кресть: Игнацего Станкевича* (99–100).

Kitokie įvardijimai, kuriuose nurodomas tévo vardas, yra labai reti: *съ Теклею дочерью Казимержа, Бартошкувною* (100–101), arba – *съ Марьянною Хмелевскою девицею Винцентаго* (76–77).

Pasitaikė pora atvejų, kai krikštamotės įvardytios tik pavarde ir nurodyta, kas jos yra: *съ Сенкевичовою Титуляр: Советницею* (92–93) (titularinė patarėja arba tituliarinio patarėjo žmona), *съ Инковичвною девицею* (109).

Jau buvo minėta, kad kai kuriuose krikšto registracijos aktų išrašuose, be kūdikio tévų ir krikštatevių, dar minimi ir kiti krikšto ceremonijoje dalyvavę asmenys, tarp jų ir moterys. Jų yra palyginti nedaug, o įvardijamos šios moterys taip pat kaip krikštamotės.

Tik vardu bei pavarde užrašoma dalis neištekėjusių moterų ir našlės, pvz.: *съ Марьянною Гужевною девицею* (104), *съ Доміникою Довейковною Девицею* (132–133), *съ Терессою Гуцевичною вдовою* (99–100).

Kartais nurodoma, kieno moteris duktė. Tai daroma jau anksčiau minėtais būdais: *съ Ioанною Толецювною дочь: Юзефа* (92–93) arba *съ Марию дочь: Мацея Ямонта* (89–90).

Ištekėjusios moterys įvardijamos nurodant, kieno jos žmonos. Tai, kaip ir krikštamočių užrašymo atveju, daroma dviem būdais: moteris įvardijama vardu bei pavarde ir pridedamas tik vyro vardas arba vyro vardas ir pavardė užrašomi po moters vardo: *съ Петрунелею Ягелловичевою жену Игнацего* (81–82), *съ Каролиною Станкевичовою жену Станислава* (81–82), *Антонины супруги Якуба Волэйши* (kilm.; 176–177), *съ Констанциею Супругою*

Казимержа Мартеля (91–92), Марыанны супруги Винцентего Нарушевича (kilm.; 176–177).

Mirties registracijos aktų išrašuose minimos mirusios moterys, mirusių kūdikių motinos bei po vyru mirties likusios našlės. Jos įvardijamos nevienodai.

Mirusios moterys gali būti užrašytos trimis asmenvardžiais. Tai vardas, mergautinė pavardė bei pavardė pagal vyra. Atkreipia dėmesį tai, kad nevartojama moters pavardės pagal tėvą vienaskaitos forma, bet pateikiama šeimos, iš kurios buvo kilusi moteris, pavardės daugiskaitos kilmininko linksnio forma, pvz.: *Катаржина урожд: Бернатовичовъ Станкевичова вдова* (225), *Гелена урожд: Даукшовъ Слепикова* (225), *Розалия ур: Козловскихъ Верковска* (225), *Францишка урожд: Шолковскихъ Буйвидова* (261), *Марьянна урожд: Войцеховскихъ Соколовска* (256).

Tais atvejais, kai pirmiau užrašoma moters vardas bei pavardė pagal vyra, o po to dar nurodoma jos mergautinė pavardė (vartojo žodį *урожденная*), pastarosios vartojama vienaskaitos forma, pvz.: *Элена Галецка урожденная Квятковска* (283), *Тереса Янушкевичова урожденная Русецка* (290), *Францишка Нарушевичева урожденная Андрушкевичевна* (282), *Агнешка Саулевичева урожденная Первенисовна* (281).

Kartais tokie įvardijimai dar papildomi nuoroda, kieno moteris buvo žmona: *Анна Войткевичева урожденная Станкевичевна... Йозефа Войткевича жена* (289), *Эва Валентыновичева урожденная Альбовичевна... Винцентаго Валентыновича жена* (289). Pasitaiko, kad ši nuoroda praplečiamam aprašomajam pobūdžio elementais, pvz.: *Анна Пюоркова урожденная Нарушевичевна... Оставшегося вдовцемъ Крестьянина Андрея Пюорки жена* (292), *Марцианна Шостаковска урожденная Мисевичевна... Ост. вдовцемъ Кр. Шостаковскаго жена* (291). Arba: *Анна Бобровска урожденная Лапинска... Умершего Дворянина Элияна Бобровского жена* (282), *Магдалена Браницка урожденная Милашевска... Умершего Крестьянина Якуба Браницкаго жена* (286).

Be žodžio *урожденная*, t.y. tik vardu, mergautine pavarde ir pavarde pagal vyra, įvardyto šios moterys: *Розалия Марцинкевичевна Гульбиновичева* (283), *Петронеля Раткевичевна Лындова* (285), *Рахеля Семашковна Мечанцева* (282).

Čia pateikti mirusių moterų įvardijimai liudija, kad tai buvo ištekėjusios moterys.

Nereti atvejai, kai mirties registracijos aktų išrašuose minimos moterys įvardytois dviem asmenvardžiais. Jų pavardžių daryba (neišleidžiant iš akių jau pastebėto priesagų -ova, -eva ir -ovna, -evna vartosenos skirtumo galimo nykimo) rodo, kad tai galėjo būti ir neištekėjusios moterys, pvz.: *Розалия Буткевичовна* (271), *Урия Лиминовичовна* (272), *Богумила Макаревичовна* (270), *Гелена Ромейковна* (270); *Юзефа Андрушкевичова* (256), *Анна Бартошевичова* (270), *Клара Дзедзялова* (272), *Розалия Йодкова* (272), *девица Марьяна Творыановичова* (257); *Марциянна Дановска* (261), *девица Каролина Янковска* (254), *Тересса Козловска* (272).

Įstekėjusių moterų įvardijimai vardu ir pavarde dar papildomi išplėstomi nuorodomis, kieno ji buvo žmona, pvz.: *Марьяна Кулаковска...* *Оставшагося вдовцомъ жена Крестьянина Юзефа Кулаковскаго* (254), *Анна Первенисова...* Умершаго Крестьянина Винцентаго Первейниса жена (284), *Агата Рошкевичова...* Оставшагося вдовцомъ жена Яна Рошкевича (259), *Пракседа Тылингова...* Оставшагося вдовцемъ жена Габриеля Тылинги (254).

Pasitaiko ir įvairių kitokių mirusių moterų užrašymų. Pavyzdžiui, tik nusakant, kieno moteris žmona, bet nenurodant nei jos vardo, nei pavardės: *Габриеля Судениса жена* (292); arba po moters vardo ir pavardės pasakant, kieno ji žmona: *Петронеля Пiotровска супруга Винцентего* (260); arba kaip nors kitaip: *Агата урожд. Цесюнувна* (261), однодворка *Катаржина урожд: Донбровскихъ вдова после Томаша Тумкевича* (259), *Мисевичева урожденная Роговска...* Умершаго Крестьянина Бартломея Мисевича жена (293), *Петриканцева урожденная Которовна...* Оставшагося Крестьянина *Кржиштофа Петриканца* жена (285).

Mirusių kūdikių motinos užrašomos tai pat, kaip nuotakų bei jaunikių ir krikštijamų kūdikių motinos jau aptartose šaltinio dalyse. Jos įvardijamos kartu su vyrais nurodant vardą, mergautinę (ar šeimos, iš kurios moteris kilusi) pavardę ir bendrą su vyru pavardę. Ir čia varijuoja po žodžio *урожденная* pateikiamos moters pavardės daryba bei forma. Mergautinių pavardžių daryba patvirtina priesagą *-evna*, *-ovna* vartoseną, pvz.: *Ержаго и Анны урожденной Андрукаичевны Микелевичевъ* (291), *Яна и Анили урожденной Балюкевичевны Бартосевичевъ* (281), *Винцентаго и Домицели урожденной Даукшевны Семашковъ* (288), *Антонего и Петронели урожденной Гейбовичевны Йодзевичовъ* (289), *Якуба и Розалии урожденной Керулевны Клюковскихъ* (290); *Яна и Катаржини урожденной Андрушекевичовны Ромейковъ* (270), *Игнацего и Катаржини урожденной Мазгисовны Любортовъ* (283), *Томаша и Анны урожденной Минковны Гейбовъ* (285), *Доминика и Анны урожденной Волейковны Матусевичевъ* (287). Tokios darybos mergautinių pavardžių yra dauguma. Tačiau, kaip ir jau anksčiau aptartose šaltinio dalyse, pasitaiko mergautinių pavardžių, sudarytų su priesagomis *-eva*, *-ova*, pvz.: *Петра и Виктории урожденной Брузгулевой Пiotровскихъ* (253), *Михаила и Каролины урожд: Родзевичевой Козловскихъ* (254), *Яна и Агаты урожд: Шведовичевой Дановскихъ* (253), *Винцентаго и Петрунели урожд: Геглювой Мартулювъ* (255), *Яна и Йозефаты урожденной Буткевичовою Гечевскихъ* (271), *Юрия и Анны урожденной Липневичовою Лиминовичовъ* (272).

Šiaip tokio tipo moterų įvardijimai iš esmės niekuo nesiskiria nuo palyginti plačiai jau aptartų anksčiau.

Mirusių nesantuokinių kūdikių motinos šioje knygos dalyje yra įvardijamos dvieim asmenvardžiais, pvz.: *Петронели Бенетуровны* (kilm.; 295), *Каролины*

Дубицкой (kilm.; 294), *Викторию Йодкевичевны* (kilm.; 288), *Иозефаты Кулешевны* (kilm.; 282), *Домицели Соколовской* (kilm.; 289) ir pan.

Išsiskiria po vyrų mirties likusių n a šlių užrašymai. Idomu tai, kad jas pamint lyg ir praplečiamą informaciją apie mirusį vyrą. Štai keletas pavyzdžių: *Янъ Ингелевичъ...* Ост.⁹ *вдовою Домицели урожденной Валентиновичевны муж* (286), *Станиславъ Янковский...* *оставшейся вдовою Анели урожденной Калиновской Законный Супругъ* (257), *Станиславъ Янкунецъ...* Ост. *вдовою Богумилы урожденной Буревичевны мужъ* (292), *Осипъ Лепало...* Ост. *вдовою Петронели ур. Володковичевны мужъ* (291), *Иозефъ Петруканецъ...* Ост. *вдовою Анны урожденной Микеловны мужъ* (290), *Ержий Суденисъ...* Ост. *вдовою Маріанны ур. Волосевичевны мужъ* (292), *Францишекъ Вейкша...* Ост. *вдовою Марцианны урожденной Боркевичевны мужъ* (287). Kaip matyti, užrašomas asmuo, kurio mirtis ir yra konstatuojama, o po to nurodoma, kieno jis buvo vyras. Tai daroma vartojant aprašomojo pobūdžio elementus. Minimos našle likusios moters įvardijime – tik vardas ir mergautinė pavardė. Turint omoneyje beveik norma tapusią tendenciją moteris įvardytī pagal tėvą arba vyrą ką tik pateikti atvejai yra labai neįprasti.

Kituose mirties registracijos aktų išrašuose tik konstatuojama, kad po asmens mirties našle liko jo žmona: *ост.¹⁰ жену вдову Антонину урожд: Дановскихъ* (miręs vyras – *Шимонъ Балюковичъ*) (255), *ост. вдовою Францишику урожд: Можейковъ* (miręs vyras – *Винценты Мишкевичъ*) (257), *Ост. Супругу Петронилию урожд: Прадзядовичевъ* (miręs vyras – *Якубъ сынъ Матеуша Даشكевичъ*) (261), *Оставилъ жену Анну урожд: Твойрановичевъ* (vyras – *Матеушъ Тымоновичъ*) (256). Moteris įvardijama tik vardu ir šeimos, iš kurios ji kilusi, pavardės daugiskaitos kilmininko forma.

Kaip matyti, našlių įvardijimuose dažniausiai vartoamas žodis *урожденная*. Be jo užrašymai labai reti, pvz.: *Янъ Сумбаръ...* Ост. *вдовою Домицели Слепиковны мужъ* (285), arba: *Францишекъ Русакевичъ...* ост. *супругу Анну Гаверску* (258).

Pasitaikė tik vienas atvejis, kai našlė užrašyta vien vardu: *Ост. вдову Анну* (vyras – *Доминикъ Германовичъ*) (255).

2.3. Prie bažnytiniių šaltinių, matyt, priskirtini ir šiuo laikotarpiu pradėti rašyti parapijiečių sąrašai. Jie buvo sudarinėjami bažnyčiose ir saugomi jų archyvuose. Tiesa, nuo įprastų bažnytiniių krikšto, jungtuvių ar pan. registracijos aktų knygų šie sąrašai skiriasi. Pastarosios buvo rašomos lotynų kalba, įvardijant jo-se minimus asmenis vardai paprastai buvo rašomi lotyniškai (vartojant jų kanoniškas lytis), o pavardės (ar kitokie įvardijimo nariai) – lenkų kalba. Peržiūrėti Merkinės, Seirijų ir Deltuvos parapijų gyventojų sąrašai sudaryti lenkų arba

⁹ Tai rusų kalbos žodžio *оставшейся* (likusios) sutrumpinimas, nuolat vartoamas šaltinyje.

¹⁰ Šiuo ir kitais čia pateikiamais atvejais sutrumpinimas *ост.* reiškia *оставил* (paliko).

rusų kalbomis. Taip juose rašomi ir parapijiečių vardai bei pavardės. Vardų lytis įvairios – ir kanoniškos, ir jų trumpiniai. Taigi šiuo požiūriu šie šaltiniai niekuo nesiskiria nuo įvairių administracinių juridinių dokumentų ir yra ypač panašūs į dvarų, seniūnijų ar kitų valdų inventorius. Tai liudija ir juose užfiksoti asmenų įvardijimai.

Parapijų gyventojų sąrašuose minima daug moterų. Jų įvardijimai čia įvairūs, nors dažniausiai – vardu ir pavarde. Vardai, kaip ir anksčiau aptartuose šaltiniuose, yra vien krikščioniški. Pavardės dažniausiai sudarytos su slaviškomis priesagomis -ova, -ovna arba turi -sk- tipo priesagas. Pvz.: *Rozalia Andrułaniowa* (13, 41), *Anna Aukštolowa* (16, 17), *Konstancya Balcewiczowa* (16, 33), *Katarzyna Baniażeciosa* (13, 12), *Rozalia Czaplikowa* (10, 30), *Aniela Downarowa* (10, 4), *Helena Eymontowa* (16, 1), *Ewa Miśkiniowa* (16, 20), *Anna Rawgiałowa* (13, 35), *Maryanna Kukucianowa* (13, 25), *Maryanna Wolągiewiczowa* (10, 28); *Anna Bugieniowna* (16, 13), *Krystyna Burbowna* (13, 22), *Maryanna Burneykówna* (10, 16), *Judyta Dawgielowna* (16, 3), *Elżbieta Kałwayciowna* (16, 24), *Wiktorya Karwialowna* (13, 8), *Anna Milunowna* (13, 39), *Elżbieta Stymbuowna* (16, 5), *Rozalia Treygiowna* (10, 22), *Maryanna Woyczulinowna* (10, 14); *Maryanna Bylinska* (10, 4), *Marta Brażynska* (13, 14), *Katarzyna Daynowska* (13, 77), *Maryanna Gieguzynska* (13, 71), *Anna Gielazewska* (10, 17), *Anna Jaworowska* (10, 3), *Konstancya Kowalewska* (16, 24), *Maryanna Łapinska* (16, 19), *Agata Sniegiecka* (16, 32).

Tik 1843 m. Deltuvos parapijos katalikų sąraše (15 šaltinis) greta slaviškos moterų pavardžių darybos yra paliudytos ir lietuviškos priesagos. Su jomis sudaryta 75 moterų (iš apie 350) pavardės. Tik dvi iš jų yra sudarytos su priesaga -ienė, kuri pavartoja greta labai dažnos dokumente slaviškos priesagos -ova. Tai *Konstancya Płoksztienie* (14) ir *Ewa Szauczukienie* (4). Plg. *Katarzyna Gustowa* (1), *Anna Micewiczowa* (1), *Agata Bilotowa* (2), *Agata Mackiewiczowa* (2), *Elżbieta Auksztynowiczowa* (2), *Barbara Bugianiowa* (2), *Iudyta Źiziowa* (3), *Maryana Sarapinowa* (6), *Anna Kreywiowa* (7), *Anna Maczulowa* (11), *Anna Kietwircziowa* (12), *Ewa Skirgayłowa* (14) ir pan.

Įdomi antroji pavardė su priesaga -ienė. Ją reikėtų sieti su parapijoje funkcionavusia pavarde *Šiaučiukėnas – plg. *Maciej Szauczukienas*, *Michał Szauczukienas* (16, 12), *Jan Szawczukienas* (16, 10), *Jerzy Szawczukienas* (16, 9). Pavardė *Šiaučiukėnas* ir šiandien žinoma apie Ukmergę (LPŽ II 919). Ištekėjusios moters pavardė iš jos turėtų būti *Šiaučiukénienė*. Tačiau dokumente užrašyta *Šiaučiukienė, plg. pavardes *Šaučiukas* ir *Šiaučiūkas*, kurios užrašytos tik toli nuo Ukmergės (LPŽ II 895, 919).

Kitos Deltuvos parapijos 1843 m. šaltinio lietuviškos darybos pavardės įvardija neištekėjusias moteris. Pasitaikė tokios priesagos:

-aičia, pvz.: *Maryanna Andrunayczie*, *Katarzyna Andrunayczie* (8), *Anna Atakaczunayczie* (9), *Elżbieta Auksztolayczie* (7), *Rozalia Bartąžkaycie* (12), *Barbara Bugianayczie* (3), *Barbara Bułaszayczie* (10), *Dorota Burakayczie* (11), *Maryana*

Burakayczie (12), *Barbara Czernawskayczie* (10), *Dorota Gawianaycia* (7), *Maryana Gawienayczie* (8), *Anna Gogayczie* (7), *Maryana Grynayczie* (10), *Agata Gurabayczie* (1), *Ewa Gustayczie* (2), *Anna Iasiełaycie* (2), *Tekla Iasiulonayczie* (9), *Elżbieta Kadonayczie* (8), *Helena Kaminskayczie* (11), *Ewa Kieszaycie* (14), *Agata Kietwirtayczie* (3), *Anna Kreywayczie* (7), *Anna Lelayczie* (14), *Katarzyna Leleczkayczie* (14), *Urszula Lingayczie* (8), *Maryana Małakaycie* (3), *Barbara Nawiokayczie* (2), *Katarzyna Rayłayczia* (11), *Francis̄ka Stimburayczie* (4), *Maryana Strenekayczie* (5), *Maryana Strenikayczie* (11), *Konstancya Szatayczie* (5), *Katarzyna Szymkayczie* (5), *Agata Triczaycie* (5), *Anna Triczayczie* (4), *Barbara Walonayczia* (7), *Katarzyna Walunayczie* (7), *Elżbieta Woytkunayczie* (3);

-yčia, pvz.: *Iudyta Augliczie* (3), *Anna Kasialiczie* (4), *Ewa Kasialiczie* (4), *Maryana Kasialiczia* (4), *Maryana Kuliknyczie* (3), *Elżbieta Kuliczie* (7), *Anna Łatwickizia* (10), *Anna Lunpridiczie* (10), *Konstancya Maknowiczie* (9), *Ewa Pieczuliczie* (14), *Konstancya Podigiczia* (10), *Konstancya Rukieliczia* (9), *Anna Stimburyczie* (4), *Anna Warżagaliczie* (3), *Katarzyna Warżagoliczie* (3), *Iudyta Woytkuniczia* (5), *Konstancya Woytkuniczie* (4), *Iudyta Źiziczia* (3), *Ewa Źźniczia* (3);

-iūčia, pvz.: *Ewa Czolkiuczia* (5), *Anna Dutkiuczia* (7), *Helena Lamkaycziućie* (7), *Agata Rayluczie* (13), *Maryana Rodkiewiczuczia* (4);

-ukė – vienas atvejis – *Barbara Iucziukie* (22).

Kaip matyti, dažniausia yra priesaga -aičia.

Tos pačios parapijos 1829 m. kataliku sąraše (16 šaltinis) yra dauguma vyriškų pavardžių, iš kurių sudarytos pateiktos moterų pavardės. Jos liudija, kad lietuviška priesaga -aičia vartota dviem atvejais – tada, kai vyriška pavardė turėjo galūnes -as ir -is, -ys, pvz.: *Andrunas* (32), *Atkaczunas* (13), *Burakas* (28), *Gawienas* (18), *Gustas* (12), *Małakas* (7), *Nawikas* (29), *Szatas* (9), *Woytkunas* (10) ir *Auksztolis* (9), *Bugianis* (5), *Gogis* (22), *Grynis* (29), *Jasielis* (38), *Iasiulonis* (27), *Kieſyjs* (27), *Kietwirtis* (34, 35), *Kreywis* (22), *Lingis* (18), *Stimburis* (7), *Tryczis* (11), *Triczys* (6), *Wolonis* (22). Pavardės su priesaga -yčia dažniausiai sudarytos iš vyriškų su galūne -is. Tai *Auglis* (12), *Kafselis* (10), *Łatwis* (15), *Pieczulis* (26), *Stymburis* (11), *Żyzis* (8). Tik *Woytkuniczia* iš *Woytkunas* (7) liudija ir kitokią šios priesagos vartosenos galimybę. Priesaga -(i)ūčia pridėta prie vyriškų pavardžių *Czołkus* (9), *Dutkus* (18) ir *Radkiewicz* (33) (pastaroji rekonstruotina kaip **Radkevičius*), atmetus jų galūnes -us. Kitos dvi pavardės šaltinyje neužfiksuotos.

Atkreipia dėmesį dar viena įdomi detalė. Dvi pateiktos pavardės su priesaga -aičia yra sudarytos iš vyriškų, turinčių -sk- tipo priesagas. Tai *Czernawska* yčie ir *Kaminskayczie* iš pavardžių *Czerniewski* (21) ir *Kaminski* (16). Šiaip jau šaltinyje įprasta iš pavardžių su -sk- priesagomis daryti moterų pavardes tik pakeičiant galūnę, pvz.: *Bogumila Karpinska* (1), *Elżbieta Kowalewska* (11), *Anna Ostrowska* (6), *Iózefata Wysocka* (11), *Iudyta Žyñiewska* (3). Plg. vyriškas pavardes *Karpinski* (2), *Kowalewski* (1), *Ostrowski* (18), *Wisocki* (4), *Żyñiewski* (12).

Kitos 1843 m. sąrašo moterų pavardės sudarytos su įprastomis šiuo laikotarpiu slaviškomis priesagomis -ova, -ovna. Pastaroji neretai pridėta ir prie tų pačių pavardžių, iš kurių sudarytos moterų pavardės su minėtomis lietuviškomis priesagomis. Tai neištekėjusių moterų pavardės *Maryana Andrunowna* (6), *Maryana Atkaczunowna* (10), *Agata Bugianowna* (7), *Maryana Dutkówna* (7), *Agata Lingeowna* (8), *Ewa Pieczulowna* (14) bei kt. O ypač dažnai slaviška priesaga dedama prie ištekėjusių moterų pavardžių, nors čia pat, net vieno kaimo katalikų sąraše, užrašoma iš tos pačios vyriškos pavardės su lietuviška priesaga sudaryta neištekėjusios moters pavardė. Štai kai kurios tokios slaviškos darybos pavardės: *Katarzyna Andrunowa* (8), *Anna Atkuczunowa* (9), *Anna Auksztolowa* (9), *Barbara Bugianiowa* (2), *Ewa Dutkowa* (6), *Barbara Gogiowa* (7), *Konstancja Iasiuloniowa* (9), *Agata Kasielowa* (3), *Maryana Kieszowa* (10), *Anna Kietwirciowa* (12), *Anna Kreywiowa* (7), *Katarzyna Stimburowa* (4), *Dorota Triczowa* (4), *Agata Waloniowa* (7), *Iudyta Warżagolowa* (3), *Katarzyna Woytkunowa* (4), *Iudyta Ziziowa* (3).

Sunku paaiškinti, kodėl to paties asmens rašytame parapijiečių sąraše 75 moterų pavardės sudarytos su lietuviškomis, gyvojoje kalboje vartotomis priesagomis, o kitų 275 – su oficialiojoje vartosenoje įprastomis slaviškomis. Galbūt tai lėmė minimos moters socialinė padėtis, o gal kokios kitos priežastys. Šiaip ar taip tai retas reiškinys XIX a. dokumentuose.

Atskirai reikėtų aptarti vieno XIX a. antrosios pusės dokumento, rašyto lenkų kalba, moterų įvardijimus. Tai dvinariai jų užrašymai Seirijų parapijos gyventojų, atlikusių išpažintį ir priėmusių komuniją, sąrašuose (12 šaltinis). Dalis jų visiškai įprasti šiam laikotarpiui – krikščioniškas vardas ir pavardė su priesaga -ova arba -ovna, pvz.: *Iózefa Mikielkiewiczowa* (2), *Karolina Błazewiczowa* (2), *Rozalija Karkiałowa* (3), *Ewa Żylaniowa* (22), *Agata Pilwialiowa* (23) arba *Maryanna Szukiówna* (3), *Marcella Urbanowiciowna* (13), *Rozalija Kisielówna* (24), *Maryjanna Gilowna* (43). Paprastai šios priesagos dedamos prie vyriškos pavardės, atmetus galūnę. Tik vienu kitu atveju – prie visos pavardės, pvz.: *Anna Mazajtysowa* (20). Moterų pavardžių su -sk- tipo priesagomis pakeista tik galūnė, pvz.: *Helena Piotrowska* (4), *Brygida Żylinska* (9), *Anna Iasińska* (58), *Ewa Malinowska* (59). Greta tokią moterų įvardijimų šaltinyje yra ir labai neįprastų. Čia po moterų vardų užrašomos visiškai nepakeistos vyriškos pavardės. Jos turi slaviškas patronimines priesagas -ovič, -evič: *Urszula Balewicz* (4), *Wiktorja Balewicz* (17), *Maryanna Czereszkiewicz* (2), *Teressa Czurlewicz* (3), *Marta Gudznowicz* (3), *Ewa Janulewicz* (14), *Maryanna Jaruszewicz* (52), *Marcella Marcinkiewicz* (2), *Antonina Misiewicz* (5), *Albertyna Naruszewicz* (5). Kitos yra su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis -onis, -ūnas, (rečiau – -aitis, -ynas), pvz.: *Rozalija Adamanis* (5), *Krystyna Andrulanis* (28), *Agata Bielanis* (18), *Wiktorja Boubanis* (22), *Iózefa Czurlanis* (3), *Konstancja Czurlanis* (4), *Anna Janulanis* (29), *Rozalija Jurczukanis* (5), *Anastazyja Jurelanis* (21), *Marta Masianis* (14), *Elzbieta Mikielanis* (16), *Elzbieta Mikucianis* (27), *Maryjana Walukanis* (24), *Agata*

Zylanis (29); *Agata Bagdziunas* (44), *Maryanna Grablun* (9), *Regina Komarunas* (12), *Maryanna Maskielunas* (26), *Marcella Miūnus* (22), *Regina Stoczkunas* (36), *Marcella Szalunas* (3), *Franciszka Žydziuṇas* (51); *Róża Jurgajcis* (17), *Marta Lin-gajtys* (4); *Agata Stasiukinas* (11). Pasitaiko ir kitokios darybos pavadžių, pvz.: *Elzbieta Dauginik* (8), *Konstancya Grygucis* (21), *Róża Jakulis* (61), *Maryana Iusz-ka* (4), *Maryanna Kiewa* (23), *Marcella Kondrat* (11), *Agata Pilkialis* (55), *Rozali-ja Pilwialis* (55), *Marta Romeykis* (22), *Anna Salinis* (35), *Agata Sawejkis* (28), *Marta Stuczka* (62), *Wiktorya Szarkiało* (9), *Ewa Szukis* (12), *Helena Wisiałga* (58). Plg. vyrių įvardijimus, pateiktus 1830 m. Seiriju parapijos gyventojų sąraše (13 šaltinis), kuriuose tos pačios pavadės: *Bartłomiej Adamanis* (5), *Jakob Andrulanis* (41), *Jan Gudzinowicz* (22), *Marcin Janulanis* (16), *Maciey Janulewicz* (57), *Karol Masianis* (23), *Dominik Mikielanis* (58), *Karol Miūn* (22), *Jan Mos-kielunas* (33), *Adam Salinis* (38), *Antoni Stoczkunas* (8), *Kazimierž Stuczko* (67), *Jgnacy Szalunas* (73), *Szymon Szarkiało* (49), *Wincenty Szukis* (18), *Szymon Žydiu-nas* (3), *Maciey Zylanis* (13), *Ian Watukanis* (64).

XIX a. antrosios pusės dokumentas, kuriame yra aptartieji neiprasti moterų įvardijimai, rašytas dviejų asmenų. Tačiau tai neturi įtakos moterų pavadžių lytimi. Ir vienas, ir kitas raštininkas pateikia įvairias jų formas. Abu vienodai elgiasi tais atvejais, kai pavadė yra su -sk- tipo priesaga. Tada pakeičiamama moters tévo arba vyro pavadės galūnė. Kitos pavadžių lytys (ir ypač lietuviškos darybos) įvairuoja. Be sudarytų su priesagomis -ova, -ovna, moterims įvardyti vartojamos ir vyriškos pavadės. Pastarieji atvejai, atrodo, netgi dažnesni. Pa-stebeti kokių nors dėsningumų, kurie padėtų paaikiinti tokios moterų pavadžių vartosenos priežastis, nepavyko. Gal tokie įvardijimai susiję su moterų tau-tine priklausomybe? Toks spėjimas bent iš dalies būtų pagristas, jeigu tokios jų pavadės turėtu tik slaviškas priesagas -ovič, -evič. Tačiau, kaip buvo matyti iš pateiktų pavyzdžių, moterų pavadės yra įvairios darybos – turi ir lietuviškas pa-tronimines priesagas arba yra be jų, bet užrašyti su lietuviškomis galūnėmis.

Be dvinarių įvardijimų, parapijų gyventojų sąrašuose pasitaiko ir kitokių. Štai 1829–1830 m. Merkinės parapijietės kartais užrašomos trimis asmenvar-džiais, pvz.: *Anna Maciejewska Osiecka* (10, 5), kartais tik viena pavarde, pvz.: *Kisieylewska* (10, 31), *Maciunska* (10, 24), *Wojczowna* (10, 22), o kartais taip – *Katarzyna z Pusłowskich* (10, 5). Kai žmona šiame dokumente minima greta vyro, užrašoma tik jos mergautinė pavadė, pvz.: *Paweł Bingiel žona Czecza-towna*, *Antoni Wołk žona Pietrucciowna*, *Tomasz Galczys žona Żurkiewiczowna*, *Wincenty Gudelonis žona Traygiowna*, *Marcin Witkowski žona Sawicka*, *Jan Bu-benas žona Bingielowna*, *Mateusz Kaszeta žona Szwabielowna* (visi – 10, 16), *Michał Wałkowski žona Grudzinska* (10, 17), *Ignacy Wolkowski žona Kunigu-ciowna* (10, 17). Tokie įvardijimo atvejai, be kita ko, liudija, jog pavadė nėra bendras šeimos asmenvardis. O kalbama apie XIX a. pirmąjį pusę.

Labai įvairūs moterų įvardijimai 1840 m. Deltuvos parapijos katalikų sąraše (17 šaltinis). Šaltinis nuo kitų panašių skiriasi tuo, kad vyrai ir moterys čia užra-

Šyti ne kartu, o net skirtinguose lapuose. Vyrai įvardyti dvejopai – vardu ir pavarde arba prie jų dar nurodant ir tévo vardą. Taigi laikomasi jau nusistovėjusio XIX a. pirmojoje pusėje užrašymo būdo. Tiesa, neaišku, kodėl vienais atvejais tévo vardas nurodomas, o kitais – ne, pvz.: *Szymon Szyłyko* (4), *Stanisław Szmiet* (3), *Onufry Romanowski* (4) ir *Mateusz Syn Iakoba Szyłyko* (3), *Tomasz Syn Michała Kuleszis* (5), *Mateusz Kazimierza Syn Szyłyko* (6).

Dviem asmenvardžiais – vardu ir pavarde – šaltinyje įvardytos našlės, pvz.: *Maryanna Andrunowa* (10), *Ewa Kłotyniowa* (8), *Maryanna Złobowa* (6). Taip užrašytos ir kai kurios neištekėjusios moterys (samdinės, kampininkės), pvz.: *Maryanna Andrunówna* (11), *Konstancya Olechnowiczówna* (12), *Anna Czepukienówna* (8) ir *Dorota Gawenacyzja* (11). Tačiau pasitaiko, kad pastarųjų įvardijimas dar praplečiamas ir tévo vardo nuoroda, pvz.: *Konstancya Michala Corka Kietwirciowna* (18), *Urszula Iana Corka Lingiowna* (16), *Barbara Macieja Corka Rayłowna* (19), *Konstancya Jerzego Corka Szyłykowna* (7), *Katarzyna Michała Corka Wasztakiowna* (22). Arba: *Rozalia Łukaszewiczowna Corka Marcina* (6), *Barbara Zimblaycę Cor. Michala* (5).

Kitokie yra dokumente užrašytų ištekėjusių moterų, kurių vyri gyvi ir taip pat minimi, įvardijimai. Dažniausiai tokie: *Szymona Zona Wiktorya* (9), *Tomasza Zona Anna* (6), *Szymona Zona Maryanna* (5), *Mateuša Zona Zuzana* (2), *Iakoba Zona Anna* (4), *Iana Zona Agata* (4), *Jerzego Zona Barbara* (4), *Iakoba Zona Agata* (4), *Stanisława Zona Katarzyna* (5). Taigi moteris įvardijama tik vardu ir nurodoma, kieno ji žmona. Vyro pateikiamas taip pat tik vardas. Tai, aišku, labai neinformatyvus, tik neoficialiai vartosenai tinkantis moterų užrašymas.

Kitais atvejais nurodomas tik moters vardas, pasakoma, kieno ji žmona, tačiau vyro užrašoma ir vardas, ir pavarde (kilm. l.), pvz.: *Iana Bugiena Zona Antonina* (23), *Iozeffa Czeszumskiego Zona Anna* (6), *Iana Ilinskiego Zona Ewa* (4), *Michała Miśkinia Zona Konstancya* (8), *Mateuša Szyłyki Zona Agata* (5). Kartais pastarieji įvardijimai dar praplečiami tévo vardo nuoroda, pvz.: *Zona Szymona Olejżkiewicza Maryanna Corka Macieja* (2), *Iana Dutki Zona Anna Corka Bartłomieja* (16). Gali būti vyro nurodomas tik vardas, o tévo – ir vardas, ir pavarde. Moters, aišku, vėlgi minimas tik vardas, pvz.: *Augustyna Zona Anna Corka Kazimierza Lingia* (17), *Franciszka Zona Barbara Corka Marcina Lingia* (4). Dar pasitaiko ir tokį užrašymą, kuriuose minimi vien vardai (vyro, moters, tévo), pvz.: *Iozeфа Zona Ewa Corka Kazimierza* (16), *Iakoba Zona Maryanna Corka Macieja* (2), *Adama Zona Barbara Corka Antoniego* (3), *Marcina Zona Anna Corka Szymona* (2), *Iana Zona Iudyta Corka Adama* (2), *Michała Zona Ewa Corka Antoniego* (3). Tokių įvardijimų oficialiai vadinti taip pat, aišku, negalima.

Apibendrinamosios pastabos. Aptariant moterų įvardijimą XIX a. turėta apie 6 tūkstančiai jų užrašymų labai skirtinguose dokumentuose. Šaltinius suskirscius į administracinius juridinius ir bažnytinius mėginta atkreipti dėmesį į

juose vartotų moterų įvardijimų panašumus ir skirtumus. Pastarieji ypač buvo pastebimi tiriant XVII–XVIII a. tokį tipą šaltinius (Maciejauskienė 1991: 295–296). Moterų įvardijimų peržiūrētuose XIX a. dokumentuose analizė liudija, jog ir šiuo laikotarpiu yra nemaža skirtumų užrašant moteris nevienodo pobūdžio šaltiniuose. Tačiau galima pastebeti ir tam tikrą minėtų skirtumų nykimo tendenciją. Tai lemia iš dalies pakitusi kai kurių bažnytinėjų šaltinių specifika.

Galima būtų išskirti tokius svarbiausius lietuvių moterų įvardijimo būdus:

1. Dviem asmenvardžiais, kurių pirmasis vardas, o antrasis pavardė. Šis įvardijimas dažniausias peržiūrētuose administraciniuose juridiniuose dokumentuose, Kulių parapijos krikšto registracijos aktų knygoje bei kai kuriuose kituose šaltiniuose. Taip įvardijamos ir ištekėjusios, ir neištekėjusios moterys.

2. Trimis asmenvardžiais. Dažniausiai tai ištekėjusių moterų įvardijimai, kuriuose yra moters vardas, mergautinė ir bendra su vyru pavardė. Retas šis užrašymo būdas jau minėtuose šaltiniuose. Jis pasitaiko greta įprastų dvinių įvardijimų. O įprastas toks įvardijimas antrajame tirtame bažnytiniam šaltinyje – 1857 m. Verkių, Musninkų, Sudervės, Nemenčinės ir kt. bažnyčią gimimo, sutuoktuvę ir mirties registracijos aktų išrašų knygoje. Taip įvardijant moteris prieš mergautinę pavardę paprastai vartojo žodis *урожденная*.

3. Kiti įvardūs. Tai reti įvardijimai vienu asmenvardžiu (vardu arba pavarde). Be to, tokie, kuriuose nurodoma, kieno ištekėjusi moteris yra žmona, o neištekėjusi – duktė. Pastaruosiuose įvardijimuose įprastas aprašomojo pobūdžio elementas – vartojo bendriniai žodžiai *žmona*, *duktė* (kartais ir kiti, pvz., *sesuo*, *našlė*). Tokiais atvejais moters gali būti rašomas tik vardas, o vyro ar tėvo – ir vardas, ir pavardė. Arba moteris įvardijama vardu bei pavarde, o po to nurodomas vyro ar tėvo vardas. Dar pasitaiko ir kitokių pavienių įvardijimų.

Taigi moterų įvardijimas šiuo laikotarpiu dar pastebimai įvairuoja. Svarbiausia tokios situacijos priežastis, matyt, yra skirtinga nei vyru jų visuomeninė padėtis, turtinė bei kitokia moters priklausomybė nuo vyro. Kur kas mažiau nei vyrai dalyvavusiu visuomenės gyvenime moterų užrašymas dokumentuose ilgiau neigijo vienodos, oficialios, visur ir visada privalomos išraiškos. Todėl greta daugelyje aptariamo laikotarpio šaltinių lyg ir norma tampančio jų įvardijimo vardu bei pavarde palyginti dažni ir kitokie užrašymai. Tai susiję ir su šaltinių specifika.

Nukrypimai nuo įvardijimo vardu bei pavarde – trinariai užrašymai, aprašomieji elementai ir kt. – būdingi antrosios bažnytinės knygos moterų įvardijimui. Tačiau kaip tik šiame šaltinyje labiausiai pastebima tendencija traktuoti pavardę kaip bendrą vienos šeimos narių asmenvardį (plg. nuotakų, jaunikių, krikštimų bei mirusių kūdikių tėvų įvardijimus). Panašūs polinkiai pastebeti ir Imbrando parapijos bažnytinėje knygoje. Tuo tarpu Kulių parapijos krikšto registracijos knygoje kūdikio tėvas ir motina užrašyti skirtingomis pavardėmis (paprastai vartojoama motinos mergautinė pavardė). Šie bei kiti duomenys, pastebeti administraciniuose juridiniuose dokumentuose, liudija, kad jau

XVIII a. baigusios formuotis lietuvių pavardės XIX a. dar ne visada buvo svarbiausi ir būtinu visų asmenų įvardijimo nariu.

Idomu tai, kad tėvo vardo nuoroda, intensyviai ieškanti vietas šio laikotarpio vyru įvardijimuose, palyginti retai vartojama užrašant moteris. Ištirta medžiaga liudija, kad tokia nuoroda praplečiami tik neištekėjusių moterų įvardijimai.

Moterų pavardžių daryba labai slaviška. Stebina tai, kad net Kuliu parapijos krikšto registracijos knygoje mergautinės moterų pavardės turi slaviškas priesagas -ovna, -evna, o ištekėjusių moterų - -ova, -eva. Ir tik dešimt pavardžių (iš 1891!) sudarytos su lietuviškomis priesagomis -aitė, -alė ir -ienė (plg. moterų asmenvardžių darybą XVII–XVIII a. bažnytinėse knygose, žr. Maciejauskienė 1991: 262–300). Tik 9 moterys (iš 500), užrašytos administraciniuose juridiniuose dokumentuose, turi pavardes su lietuviškomis priesagomis -ienė, -ytė, -utė, -ukė ir kt. Kitų pavardės sudarytos su slaviškomis priesagomis -ovna, -evna, -ova, -eva. Vien pastarųjų priesagų vartoseną liudija moterų, užrašytų antrojoje bažnytinėje knygoje, pavardžių daryba. Tik 1843 m. Deltuvos parapijos katalikų sąraše greta slaviškos moterų pavardžių darybos yra paliudytos ir lietuviškos priesagos -ienė, -aičia, -ycia, -(i)ūčia, -ukė. Su jomis sudarytos 75 (iš apie 350) moterų pavardės. Dvi pavardės su priesaga -aičia (aišku, tarp daugybės kitų) pasitaikė ir 1840 m. tos pačios parapijos gyventojų sąraše. Taigi, remiantis, aišku, tik tirtų dokumentų antroponimija, galima teigti XIX a. sustiprėjus moterų pavardžių darybos slavinimą.

Viename XIX a. antrosios pusės dokumente – Seiriju parapijos gyventojų, atlikusių išpažintį ir priėmusių komuniją, sąrašuose – pasitaikė labai neįprastų moterų įvardijimų. Po krikščioniško moters vardo užrašoma vyriška pavardė. Tokie įvardijimai dažni ir vartojami greta įprastų šiam laikotarpiui užrašymų vardu ir pavarde, sudaryta su priesagomis -ova arba -ovna. Paaiškinti tokius moterų pavardžių lyčių vartosenos priežasčių ar pastebėti kokių nors dėsningumų nepasisiekė.

Gauta 1999 02 26

LITERATŪRA

- LPŽ I–II – Lietuvių pavardžių žodynas 1–2, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.
Maciejauskienė V. 1991: Lietuvių pavardžių susidarymas, Vilnius: Mokslas.
Maciejauskienė V. 1993: Lietuvių įvardijimas XIX a. pirmojoje pusėje. – Lietuvių kalbotyros klausimai 32, 100–113.
Ramonienė M. 1985: Vakarų ir Vidurio Lietuvos moterų antroponimai XVIII a. pabaigoje. – Kalbotyra 36(1), 54–62.
RL IV – Rusų–lietuvių kalbos žodynas 4, Vilnius: Mokslas, 1985.
Salys A. 1983: Krikštavardžiai. – Raštai 2, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
Zinkevičius Z. 1977: Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje, Vilnius: Mokslas.

ŠALTINIAI*

1. Balčių dvaro dokumentai. 1816–1825 m. – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – MABRS), F 37–2899.
2. Bierczak Czynszow i Remanetow z Włosci Poswolskiej... [Pasvalio valdų gyventojų činčo mokeščių ir skolų knyga. 1838 m.]. – MABRS, F 43–15326.
3. Inwentarze Maiętności Dembiny... [Dembynės dvaro inventoriai. 1786–1828 m.]. – MABRS, F 138–1441.
4. Inwentarze mttsci Bołbian... [Balbėnų dvaro inventoriai. 1775–1830 m.]. – MABRS, F 138–1439.
5. Inwentarze Mttsci Kurkliszek... [Kurkliškių dvaro inventoriai. 1786–1819 m.]. – MABRS, F 138–1443.
6. Inwentarz Majątku Hoduciszek... [Adutiškio dvaro inventorius. 1828m.]. – MABRS, F 43–4626.
7. Kelmés dvaro dokumentai. Smulki visų Kelmės valdų moterų registracija. 1834 m. – MABRS, F 37–1710.
8. Księga Metryk ślubnych... [Inturkės parapijos jungtuvių metrikų registracijos knyga. 1771–1826 m.]. – Saugoma Inturkės bažnyčios archyve.
9. Kulių parapijos krikšto metrikų registracijos knyga. 1802–1807 m. – Lietuvos valstybės istorijos archyvas, F 669, ap. 1, b. 220.
10. Merkinės parapijos gyventojų sąrašai. Nuorašai bei ištraukos iš Merkinės bažnytinio archyvo knygų (paruošė J. Reitelaitis). 1818–1937 m. – MABRS, F 136–13.
11. Poswolski inwentarz... [Pasvalio dvaro inventorius. 1806 m.]. – MABRS, F 43–15014.
12. Seirijų parapijos gyventojų, atlikusių išpažintį ir priėmusių komuniją, sąrašai. 1881–1884 m. – MABRS, F 136–89.
13. Seirijų parapijos gyventojų sąrašas. 1830 m. – MABRS, F 136–90.
14. Skazka Rewizka Folw=Poczta Roku 1834. – MABRS, F 38–55.
15. Spis Parafian Dziewaltowskich... [Deltuvos parapijos katalikų sąrašas. 1843 m.] – MABRS, F 268–36.
16. Status Animarum czyli Regestr Ludności Parafii Dziewaltowskiey [Deltuvos parapijos katalikų sąrašas... 1829–1834 m.]. – MABRS, F 268–33.
17. Wiadomość Mieszkańcach obojęt płeć..., należących do parafialnego Dziewaltowskiego Kościoła... [Deltuvos parapijos katalikų sąrašas. 1840 m.]. – MABRS, F 268–35.
18. Выписи метрической книги... [Verkių, Musninkų, Sudervės, Nemenčinės ir kt. bažnyčių gimimo, sruoaktuvių ir mirties metrikų išrašų knyga. 1857 m.]. – MABRS, F 43–19247.
19. Дело Трокского уездного суда... [Valkininkų seniūnijos dokumentai. 1571–1872 m.]. – MABRS, F 11–23.
20. Местечко Велёна. Список жителей: дворян, мещан, крестьян, кутников. 1861 г. –MABRS, F 126–322.

* Peržiūrėti istorijos šaltiniai saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje (išskyrus Inturkės ir Kulių parapijos bažnytinės knygas – žr. 8 ir 9 sąrašo pozicija). Sudarant abécelinį jų sąrašą dažniausiai pirmiausia rašomi šaltinių pavadinimai originalo kalba, o skliaustuose – Rankraščių skyriaus kataloguose esantys pavadinimų variantai ir metai, kuriais šaltinis rašytas. Abu pavadinimai neretai pateikiami sutrumpinti. Tais atvejais, kai pavadinimo originalo kalba dėl vienokių ar kitokiu priežasčių nurodyti negalima, pasitenkinama tik kataloge esančiu pavadinimu. Nurodoma šaltinių saugojimo fondas, signatūra.

Panašiai stengiamasi pateikti ir kitur, t.y. bažnyčios archyve, saugomo šaltinio pavadinimą.

21. Разрешения крестьянам: 1) на брак; 2) на годичный уход в другие места... 1859 г. – MABRS, F 126–200.
22. Разрешения на брак. 1831–1862 г. – MABRS, F 126–353.
23. Разрешения на брак. 1844–1862 г. – MABRS, F 126–352.
24. Разрешения на брак крестьянам. 1829–1830 г. – MABRS, F 126–263.
25. Разрешения на брак крестьянам. 1835–1871 г. – MABRS, F 126–394.
26. Разрешения на брак крестьянам. 1839–1843 г. – MABRS, F 126–174.
27. Разрешения на брак крестьянам. 1846–1847 г. – MABRS, F 126–173.
28. Разрешения на брак крестьянам. 1857–1858 г. – MABRS, F 126–201.
29. Ревизская Сказка 1851 года... Вайговского прихода... [Vaiguos dv. revizinis sąrašas. 1851 m.]. – MABRS, F 37–229.

DIE BEZEICHNUNG DER FRAUEN IN DEN HISTORISCHEN QUELLEN DES 19. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Das Ziel des vorliegenden Beitrags ist die Bezeichnung der Frauen in den historischen Quellen des 19. Jahrhunderts zu erörtern. Zu diesem Zwecke wurden aus verwaltungsrechtlichen Quellen und Kirchenurkunden ca. sechstausend Eintragungen über Frauen gesammelt. Es wurde festgestellt, daß die Art der Bezeichnungen der Frauen uneinheitlich ist. Das wird u. a. durch die Spezifik der Quellenschriften bedingt.

Es sind folgende Arten der Frauenbezeichnungen zu unterscheiden: 1. mit zwei Personennamen – der erste ist der Vorname, der zweite der Familienname; 2. mit drei Personennamen, die gewöhnlich verheiratete Frauen tragen – dem Vornamen, dem Familiennamen des unverheirateten Mädchens und dem Familiennamen der verheirateten Frau, der dem des Ehemannes entspricht; 3. auf andere Weise. Das sind seltene Bezeichnungen mit einem Personennamen (Vornamen oder Familiennamen), Verzeichnisse von Frauen mit Hinweisen, wessen Frau oder Tochter sie ist (wobei die Appellativa *žmona*, *duktė* gebraucht werden).

Die Verschiedenartigkeit der Bezeichnungen der Frauen wird wohl durch ihre gesellschaftliche Stellung, durch ihre Abhängigkeit vom Ehemanne (hinsichtlich des Eigentums u. a.) bedingt. Die Bezeichnungen der Frauen (die viel weniger als die Männer am gesellschaftlichen Leben beteiligt waren) in den historischen Quellenschriften haben viel später als die Bezeichnungen der Männer einheitliche, offizielle, immer und überall gültige Formen erlangt. Außerdem bezeugen gerade die Bezeichnungen der Frauen, daß die im 18. Jh. schon herausgebildeten litauischen Familiennamen im 19. Jh. nicht immer die wichtigste und notwendigste Komponente bei der Personenbezeichnung waren.

Die Frauennamen waren alle ausnahmslos christlicher Herkunft.

Die Bildung der Frauenfamiliennamen trägt einen ausgesprochen slawischen Charakter. Die Mädchenfamiliennamen haben gewöhnlich die Suffixe *-ovna*, *-evna*, während die Familiennamen der verheirateten Frauen durch *-ova*, *-eva* gekennzeichnet sind.

Litauische Ableitungssuffixe sind selten anzutreffen: so liegen im Kirchenbuch der Gemeinde von Kuliai nur zehn Familiennamen (aus 1891) mit den Suffixen *-aitė*, *-alė* und *-ienė* vor; nur neun Frauenfamiliennamen (aus 500), die in den administrativen Rechtsurkunden verzeichnet sind, weisen die litauischen Suffixe *-ienė*, *-ytė*, *-ukė*, *-utė* auf; in dem Verzeichnis der katholischen Gemeinde von Deltuva findet man unter den an 350 Familiennamen von Frauen 75, die mit den Suffixen *-ienė*, *-aičia*, *-yčia*, *-(i)ūčia*, *-ukė* gebildet sind. In manchen durchgesehenen Quellenschriften kommt kein einziger Frauenfamilienname mit einem litauischen Suffix vor. Das erlaubt uns, zu schließen, daß im 19. Jh. der Slawisierungsprozeß bei der Bildung von Frauenfamiliennamen klarer zu Tage trat.

In einer Urkunde aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts – in den Einwohnerverzeichnissen der Gemeinde Seirijai – kommen sehr ungewöhnliche Bezeichnungen der Frauen vor. Nach dem christlichen Vornamen der Frau ist ein männlicher Familienname eingetragen (*Marcella Marcinkiewicz, Elżbieta Mikucianis, Marcella Milunas, Agata Sawejkis*). Solche Bezeichnungen liegen häufig vor neben den für jene Periode gebräuchlichen Eintragungen von Vornamen und Familiennamen, wobei die letzteren mit den Suffixen *-ova* oder *-ovna* gebildet wurden. Aus welchen Gründen solche Formen der Familiennamen gebraucht wurden, ist nicht gelungen zu klären.